

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Co jste se dnes učili ve výtvarné výchově?

What have you learnt in Arts today?

Michaela Viktorinová

2018

Vedoucí práce: Mgr. Novotná Magdalena, Ph.D.
Studijní program: Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Co jste se dnes učili ve výtvarné výchově?* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 6. 4. 2018

Děkuji Mgr. Magdaleně Novotné, Ph.D., za pečlivé a odborné vedení mojí diplomové práce, kolegyním za umožnění výzkumu a poskytnutí materiálů. Děkuji celé rodině, zvláště dceři Barborce, za podporu a pomoc během celého studia.

ABSTRAKT

Případová studie se bude zabývat analýzou učiva výtvarné výchovy několika vybraných učitelů ZŠ v kontextu platných kurikulárních dokumentů v průběhu školního roku. Bude porovnávat plánované učivo výtvarné výchovy se skutečnými realizacemi žáků s ohledem na osvojené výtvarné kompetence. Pomocí rozhovorů s vybranými učiteli, analýz dokumentů a shromážděných reflexí prozkoumá, jak učitelé zachází s učivem ve Vv, jak ho transformují do konkrétních výtvarných úkolů, zpětně reflektují a hodnotí práce žáků. Zaměří se i na inspirační zdroje vybraných učitelů. Teoretickým východiskem pro zpracování případové studie budou současné výzkumy, zabývající se aktuálním stavem výtvarné výchovy, oborové didaktiky s důrazem na vzdělávací obsah.

KLÍČOVÁ SLOVA

oborová didaktika, případová studie, RVP ZV, ŠVP ZV, tematický plán, učivo, výtvarná výchova, vzdělávací obsah

ABSTRACT

The case study analyses the art education content of selected teachers through the school year in context of actual curriculum. The lesson plans are going to be compared with the actual realizations of students, with respect to the expected (art) competencies of themselves. How do the teachers deal with the curriculum and content in art education? The thesis explores that question per interviews with the teachers, document analyses and gathered reflections. It examines the way of dealing with pedagogical content, its transformation into concrete tasks, teacher's reflection and appreciation of the student works. Inspirational resources of the particular teachers are going to be also covered in this study. The contemporary researches of Art education with emphasis on the pedagogical content are going to be the theoretical basis of processing the case study.

KEYWORDS

Art education, case study, curriculum, lesson planning, pedagogical content, specific subject area, teaching and learning

Obsah

Úvod	8
Cíl práce, předmět zkoumání, očekávaný výstup	9
1 Teoretická část.....	10
1.1 Systém kurikulárních dokumentů	10
1.2 Funkce školy	11
1.3 Vymezení základních pojmů	11
1.3.1 Vzdělávací obsah výtvarné výchovy	11
1.3.2 Učivo	12
1.3.3 Cíl výuky	14
1.3.4 Téma, námět, výtvarný úkol	15
1.4 Tvořivost ve výuce.....	15
1.5 Plánování a příprava na hodinu	17
1.5.1 Tematický plán	17
1.5.2 Příprava na vyučování	18
1.6 Reflexe, reflektivní dialog	20
1.7 Hodnoty a hodnocení ve VV.....	21
2 Různá pojetí výtvarné výchovy.....	24
3 Aktuální stav výtvarné výchovy.....	26
4 Výzkumná část	29
4.1 Metody výzkumu	29
4.2 Otázky výzkumu	29
4.3. Účastníci výzkumu	31
4.4 Sběr dat	31
4.5 Analýza dat a jejich interpretace.....	32
4.5.1 Učitelka Jana	32

4.5.2 Učitelka Lenka	44
4.5.3. Učitelka Michaela, autorka diplomové práce.....	53
5 Příležitosti ke komplexnějšímu naplnění výuky tří vyučujících	66
6 Jak přispět k porozumění obsahu výtvarné výchovy	67
Závěr.....	68
Seznam použitých informačních zdrojů	71
Seznam příloh.....	75
Přílohy	76

„Výtvarná výchova je výtvarná podoba lidské cesty k moudrosti“

(Slavík 1993, s. 4)

Úvod

Výtvarná výchova ke mně patří od prvních výtvarných projevů v dětství přes celou školní docházku, učitelskou profesi a nyní až k této práci. Když se hovoří o školním předmětu výtvarná výchova, nevybaví se mi dobré vzpomínky na základní školu. Tenkrát jsme rádi slyšeli: „Dělejte si, co chcete.“ Později, na střední pedagogické škole, kde výtvarná výchova patřila k hlavním předmětům, jsem těžce překonávala svůj strach i vědomí toho, že mě nikdo nikdy nic nenaučil. Naštěstí jsme měli výtvarníky, kteří nejspíše tušili, na co navazují, a hodiny i klasifikace předmětu probíhaly v klidné atmosféře. Potom jsem se stala učitelkou a to, co jsem sama nikdy neuměla a čeho jsem se obávala, jsem zadávala svým žákům. Nejspíše jsem intuitivně vytušila, že vše se má zkusit. To, co mně bylo odepřeno, jsem se snažila svým žákům předložit.

Pro téma této práce jsem se rozhodla z důvodu situace současného neporozumění obsahu výtvarné výchovy učiteli. Je to více než 10 let, co začala probíhat reforma našeho školství a mě samotnou udivuje, že neslyším od kvalifikovaných učitelů výtvarné výchovy vysvětlení, co se v kurikulárních dokumentech ukrývá za spoustou běžně nepoužívaných slov. Je smutné, že se pravděpodobně naplnila předpověď Jana Slavíka (Symposium ČS INSEA Plzeň, 2004, s. 138): „*Jestliže RVP, tak jako v minulosti leckteré jiné, byť dobře míněné inovace ve školství, zůstane pouhým formalismem a učitelé mu neporozumí a nepřijmou jej za své aktivně a profesionálně, ke škodě věci se tím prohloubí „úřednický“ charakter evaluace výuky a zvýší se závislost vyučujících na řízení zvnějšku, mimo profesní oblast.*“

Svojí prací bych ráda přispěla těm, kteří hledají, tak jako já, jak výtvarnou výchovu učit v dnešní době.

Cíl práce, předmět zkoumání, očekávaný výstup

Hlavním cílem diplomové práce je přispět ke zkvalitnění porozumění učitelů 1. stupně ZŠ učivu výtvarné výchovy.

Předmětem zkoumání této práce je přístup a míra porozumění učitelů učivu výtvarné výchovy. Dále se bude zabývat porovnáním obsahu učiva ve školních vzdělávacích programech v kontextu platných kurikulárních dokumentů.

Prostředkem dosažení cíle se stala případová studie, která se zabývá analýzou učiva výtvarné výchovy vybraných učitelů. Porovnává přístupy pedagogů k obsahu výtvarné výchovy, zjistí, jakými výtvarnými úkoly se v hodinách žáci zabývají a jaké kompetence si osvojují.

Teoretickým východiskem pro zpracování případové studie se staly platné kurikulární dokumenty Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, školní vzdělávací programy, podle nichž se vyučuje na školách, kde působí oslovení pedagogové. Dále bylo využito oborové didaktiky a současných výzkumů zabývajících se aktuálním stavem výtvarné výchovy,

Očekávaným výstupem bude odhalení problémů ve výuce výtvarné výchovy, které by vedlo k zlepšení úrovně školních vzdělávacích programů.

1 Teoretická část

Práce bude sledovat porozumění kurikulárním dokumentům rámcové i školní úrovně, připomene funkce školy. Zaměří se na pojmy cíl, obsah, učivo, téma, námět, výtvarný úkol, bude se zabývat otázkou tvořivosti, plánováním ve výuce, reflexí, naplňováním hodnot a hodnocením. Popíše různá pojetí výtvarné výchovy, přiblíží současný stav výtvarné výchovy.

1.1 Systém kurikulárních dokumentů

Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představuje Národní program vzdělávání, který vymezuje počáteční vzdělávání jako celek a rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP), které stanoví závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy. Z nich vychází školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP), které vypracovává každá škola.

Jedním ze základních principů RVP pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) je, že vymezuje, co je společné a nezbytné v povinném základním vzdělávání, tedy např. očekávané výstupy a učivo, které je předmětem této diplomové práce.

Výtvarná výchova je spolu s hudební výchovou zahrnuta do vzdělávací oblasti Umění a kultura. Umožňuje žákům rozvíjet specifické citění, tvořivost a vnímavost. Díky poznávání a osvojování světa umění a kultury dochází k socializaci jedince, komunikaci s tímto světem, k užívání výrazových prostředků k sebevyjádření.

RVP ZV (s. 83) ujasňuje, že výtvarná výchova je založena na tvůrčích činnostech - tvorbě, vnímání a interpretaci, při kterých dochází k rozvíjení a uplatňování vlastního vnímání, myšlení, citění, prožívání, představivosti, fantazie, intuice, invence.

Učivo je rozděleno do tří obsahových domén:

- Rozvíjení smyslové citlivosti
- Uplatňování subjektivity
- Ověřování komunikačních účinků

Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále ŠVP ZV) je dalším kurikulárním dokumentem, ovšem na školní úrovni. Nejdéle od školního roku 2007-2008 každá škola pracuje podle svého ŠVP ZV, který je vypracován podle zásad, které jsou stanoveny

v RVP ZV. Dává však možnost uskutečňovat představy o nejvhodnější podobě vzdělávání na dané škole. Podle Vančáta (2003, s. 5) před učiteli stojí těžký úkol, kdy mají obhájit místo a vybudovat respekt výtvarné výchovy v systému výchovy a vzdělávání.

1.2 Funkce školy

Podle Janíka, Slavíka (2009, s. 7-11) má škola plnit tři základní funkce, a to funkci personalizační, sociální a enkulturační. Personalizační funkce dává důraz na využití žákových zkušeností, rozvoji postojů a motivace k učení. Rozvíjí osobnost žáka ve sféře kognitivní, emocionální a morální. Socializační funkci škola uskutečňuje začleňováním jedince do společnosti. Z žáka se stává bytost se společenskými hodnotami, která uznává pravidla a plní společenské role. Třetí funkci, enkulturační, škola plní předáváním kulturního dědictví, vychází z lidské zkušenosti, učí kulturním obsahům. Každý obor uspořádává lidské vědění a poznání. Některý školní předmět (např. matematika) úzce odpovídá danému oboru, jiný (např. výtvarná výchova) se vyvíjí samostatně na základě více oborů. Roeselová (2003, s. 9) charakterizuje: „Výtvarná výchova je obor s bohatou teorií, s vazbou na výtvarné umění, s různými výtvarně výchovnými koncepcemi, s rozsáhlou tematickou sférou, s odlišnými aktivitami a bohatými vyjadřovacími prostředky.“

1.3 Vymezení základních pojmů

Každý pedagog, pokud chce kvalitně vykonávat své povolání a poslání, se musí umět orientovat ve svém oboru, a tedy v pojmosloví. Základní pojmy jsou tedy uvedeny a přiblíženy z pohledu našich odborníků.

1.3.1 Vzdělávací obsah výtvarné výchovy

Vzdělávací obsah výtvarné výchovy vymezuje RVP ZV (2016, s. 87-88), (příloha č. 2).

Dle Hazukové (1994, s. 19) tvoří obsah výtvarné výchovy všechny jevy, které je žák schopen vnímat a přetvářet při vlastních činnostech. Vychází ze žákových zkušeností, prožitků, současných poznatků. Jedná se o výtvarné činnosti přetvářecí, poznávací, hodnotově orientační a komunikativní.

Slavík (1993, s. 18) vidí obsah výtvarné výchovy v prostoru, který je dostupný žákově aktivitě a poznávání uskutečněné prostřednictvím výuky. Určují ho výtvarné dispozice,

kam patří smyslová citlivost, výtvarná představivost a fantazie, výtvarné myšlení (Slavík 1993, s. 30).

Kitzbergerová (2014, s. 7) zdůrazňuje, že ve výtvarné výchově jde o „mnohem složitější a obsahově bohatší proces, v němž je žákovská tvorba nikoli cílem, ale jedním z prostředků výchovně-vzdělávacího působení.“ V běžné hodině je součástí tvorba a recepce, ale hlavně musí proběhnout také reflexe, kdy v komunikaci dochází k propojení všech tří aktivit do celku a smysluplného výsledku.

Stadlerová (2008) ve své práci konkrétně ukazuje naplňování obsahu výuky učivem stanoveným v RVP ZV. Přibližuje k pochopení výrazů používaných v dokumentu na konkrétních činnostech, to je velký přínos pro ty, kteří mu chtějí lépe porozumět. Klade důraz na novost a aktuálnost obsahů. A také Pastorová (2004) upozorňuje na proměnu vzdělávacího obsahu výtvarné výchovy a blíže a srozumitelně seznamuje se třemi doménami, okruhy činností.

1.3.2 Učivo

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš 1995, s. 244) nabízí tyto výklady:

1. Tradičně souhrn poznatků, které má učitel předat žákům.
2. V širším pojetí věcný obsah učení, učební látka, zahrnuje souhrn vědomostí a dovedností, které si má žák osvojit
3. Současné pojetí učiva zahrnuje veškerou zkušenost žáka, kterou si osvojuje ve výuce. Pojem učivo je nahrazován komplexním pojmem kurikulum – kmenové učivo.

RVP ZV určuje rámcově, co je učivem a očekávaným výstupem všech předmětů. Je na samých učitelích, jak toto učivo uchopí a zpracují do školních vzdělávacích programů a tematických plánů. Multidisciplinarita této profese přináší závažné úkoly pro každého pedagoga primární školy. I. Bečvářová (2015, s. 18) popisuje nelehkou situaci učitele a jeho uchopení učiva výtvarné výchovy. „Co máme v hodinách výtvarné výchovy dělat a jak?“ Učitelům chybí jistota, obávají se, zda bude výsledek odpovídat očekávaným výstupům a požadavkům RVP.

Podle Vančáta (2003, s. 27) rozdělení učiva výtvarné výchovy do bloků „*Rozšiřování smyslové citlivosti*“, „*Odhalování subjektivity ve vizuálně obrazném vyjádření*“,

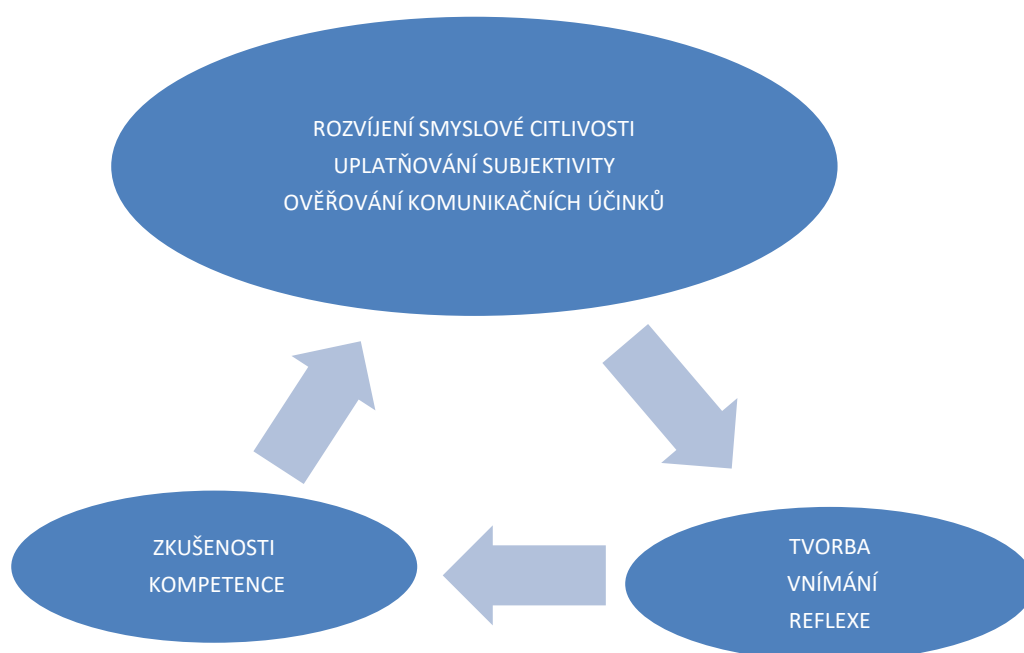
„Ověřování komunikačních účinků vizuálně obrazného vyjádření“ nesmí sloužit k jejich oddělení, ale naopak provázání.

Kitzbergerová (2014, s. 7) vidí podstatu výtvarné výchovy v tvorbě, recepci a hlavně reflexi. V tomto propojení je smysl tohoto školního předmětu. *„Nejde tedy jen o činnosti vedoucí bezprostředně ke vzniku díla, věnujeme se celému procesu od jeho počátků a ukotvení v osobnostních předpokladech a životní zkušenosti žáka až po komunikaci jeho výsledků a reflexi všech dějů, které proběhly.“*

Z následujícího grafu č. 1 lze vysledovat proces osvojování učiva výtvarné výchovy a získávání klíčových kompetencí pro život přes tvorbu, vnímání a reflexi.

Graf č. 1

Obsah učiva výtvarné výchovy

Podle Pastorové (2004) je důležité stavět obsah učiva tak, aby se žák mohl osobitě vyjadřovat jako vnímatel, tvůrce i interpret a aby mu bylo umožněno experimentovat s tradičními i moderními prostředky a postupy běžně užívanými i uměleckými. Dále by mělo docházet k postupnému osvojování výtvarného jazyka, aby mohl být zapojen do procesu komunikace a dokázal reflektovat svoji činnost.

1.3.3 Cíl výuky

„Napřed si stanov cíl, pak k němu hledej cestu.“ (německé přísloví)

Východiskem ze složité situace by bylo stanovit si cíl výuky v souladu s dnešním pojetím a obsahem výtvarné výchovy.

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš 1995, s. 34) nám nabízí tento obecný výklad:

Cíl výuky - jedna z klíčových didaktických kategorií, vymezující:

1. Účel, záměr výuky

2. Výstup, výsledek výuky. Progresivním trendem je charakterizovat cíle v kvalitách předpokládaných výsledků, kterých má žák dosáhnout.

Zahrnují:

- Hodnoty a postoje
- Produktivní činnosti a praktické dovednosti
- Poznatky a porozumění

Podle RVP ZV (2017, s. 8) se v současném pojetí základního vzdělávání usiluje o utváření a rozvíjení klíčových kompetencí a poskytnutí základu všeobecného vzdělání. Jaký záměr a výstup by měla mít výuka výtvarné výchovy, nám ukazuje RVP ZV (příloha č. 1) a přibližují i další odborníci, kteří se zabývají didaktikou výtvarné výchovy.

Vančát (2003, s. 6) vidí cíl v posílení originality a tvořivosti, v budování a rozvíjení smyslových vlastností, schopností ocenit osobní prožitek. Ten také umět originálně označit a ověřit jeho sociální a komunikační účinek.

Hazuková (1994, s. 16) podobně uvádí, že cílem výtvarné výchovy je dosažení osobnostních kvalit žáků. Toho dosáhneme dlouhodobým působením pedagoga, ale i žákovou činností. Jedná se o proces celoživotní, nelze ho splnit po několika hodinách výtvarné výchovy. Je však důležité volit takové prostředky, které vedou k dílčím cílům. Ty učitelé pomáhají ověřit, zda žáci dosahují znalostí a dovedností předepsaných pro konkrétní časové období.

Kitzbergerová (2014, s. 38) zdůrazňuje význam rozpracování cílů v kontextu očekávaných výstupů v RVP ZV do dílčích výstupů pro každou vyučovací hodinu, a to v souladu

s konkrétním obsahem, tématem, výchovně-vzdělávacími strategiemi. Takový dílčí výstup se stává cílem konkrétní hodiny.

1.3.4 Téma, námět, výtvarný úkol

V plné kompetenci učitele v souladu s kurikulárními dokumenty je výběr témat, námětů do hodin výtvarné výchovy. RVP ZV dává velkou svobodu, tady ale také vyžaduje aktivitu učitele, snahu o pochopení a uchopení obsahu, zvolení dobrých a vhodných činností, témat a námětů, zadání výtvarných úkolů.

Téma je širší celek, ve kterém najdeme náměty pro jednotlivé hodiny. Umožňuje různé pohledy na každodenní život, svět kolem nás, jeho proměny a zajímavosti, na umění atd. Podle Roeselové (1995, s. 13) je téma *“svébytným motivem, který vyvolává obecné i výtvarné otázky. Žák se osamostatňuje a hledá jemu vlastní odpovědi.”* Námět přináší konkrétnější a hlubší příležitost k poznávání, proto jeho dobrá volba může přinést vyjádření žákova pohledu na svět. Kitzbergerová (2014, s. 57) hledá náměty v realitě blízké dítěti, a to fyzické, sociální a kulturní. Dítěti se poskytuje možnost se k této realitě vyjádřit. Ale už v Kapitolách z výtvarné výchovy I. z roku 1993 varuje Jan Slavík před spokojeností s objevem dobrého námětu. *„V dosavadní praxi výtvarné výchovy se učitelé velmi často spokojují s objevem dobrého námětu pro výtvarnou činnost svých žáků. Dále pak o námětu nepřemýšlejí. Tím se ztrácí šance využít jej tak, aby žáci skutečně porozuměli jeho smyslu a učili se jeho prostřednictvím samostatně chápat a užívat to, co je pro výtvarnou kulturu podstatné.“* (Slavík 1993, s. 24-25)

Zadání výtvarného úkolu je rozhodující pro průběh i konečný výsledek práce. Žák musí pochopit, co se od něj žádá. Úkol může být formulován jako pokyn, výzva k řešení problému atd. Důležitost zadávání výtvarného úkolu hraje i další roli v hodnocení. Učitel i žáci musí mít na paměti, že to, co bylo zadáno, by mělo být ověřitelné a ohodnocené ve výsledku.

1.4 Tvořivost ve výuce

Nezbytnou klíčovou kompetencí pro dnešní život ve společnosti 21. století je tvořivost, kreativita. V našem prostředí jsou slova tvořivost a kreativita považována za synonyma. Slovo kreativita (z latinského *creo* - tvořím) je dáváno do souvislosti i s invencí (*invenio* - nalézám, objevuji).

Kreativita je definována jako „...*duševní schopnost vycházející z poznávacích i motivačních procesů, v níž ovšem hrají důležitou roli též inspirace, fantazie, intuice. Projevuje se nalézáním takových řešení, která jsou nejen správná, ale současně nová, nezvyklá, nečekaná.*“ (Podlipský, Vančát, Uhl Skřivanová a kol., s. 100).

Lokšová, Lokša (2003, s. 16) uvádí, že se jedná o „*proces vytváření nových a užitečných produktů a řešení, a to při aktivitách a úlohách, které jsou spíše heuristického než algoritmického typu.*“

Podle Společnosti pro kreativitu ve vzdělávání, která se věnuje podpoře spolupráce základních škol s umělci, je podstatou zvědavost, vytrvalost, představivost, disciplinovanost a schopnost spolupracovat. A právě umění a postupy umělecké tvorby mohou být vhodným a cenným nástrojem pro rozvoj kreativity a klíčových kompetencí i v jiných oblastech. Z výzkumů ve Velké Británii v letech 2002-2012 vyplývá, že spojení výuky s uměleckými přístupy přináší velké zlepšení kvality vzdělávání, podporuje zájem a motivaci žáků.

Také Štěpánková (2013) neřadí tento pojem jen k umělecké oblasti, výtvarná výchova však vytváří prostor pro její uplatnění a rozvíjení. Podle současného pohledu, je tvořivosti schopen každý člověk ve všech oblastech lidských aktivit. Rozdíly jsou v míře kreativních schopností. K pojmu tvořivost se váží další pojmy jako tvůrčí aktivita, inovace, pružnost, osobitost, improvizace, fantazie, novost, originalita, smysluplnost, vlastní hodnota. Naproti by stál pojem norma, zvyk, tradice, pravidlo, zprůměrnování, předloha, šablona, formalita apod.

Ve školním prostředí se musíme zabývat vytvářením podmínek pro rozvoj tvořivosti žáků. Lokša, Lokšová (2003, s. 59) dodává: „*To předpokládá uskutečnit didaktickou analýzu obsahu učiva z hlediska možností rozvíjení tvořivosti a metodické postupy orientovat tak, aby žáci získávali poznatky vlastními aktivitami a prostřednictvím vyučovacích metod. Tvořivost představuje jistou dovednost, které se lze naučit, resp. kterou lze ve výuce zdokonalovat.*“

Štěpánková (2013) také uvádí, že pro tento rozvoj je potřeba připravit vnější podmínky a odstranit překážky, které brání rozvoji kreativity.

Podmínky:

- Prostor pro svobodnou práci, experiment, vlastní řešení, variace

- Odstranění stresu z výsledku tvorby, proces hry
- Práce s otevřeným koncem, objevování, učení se, práce s chybou
- Dostatek času, nesmí omezovat
- Místo, prostor, který povzbuzuje k tvorbě
- Prostředky, materiální zabezpečení
- Svoboda v rozhodování, samostatnost ve volbě, hledání vlastních témat a řešení

Překážky:

- Dopředu známá odměna
- Nedostatek času
- Přílišný dohled
- Soutěžení
- Omezený přístup ke zdrojům, materiálu

Žákům jsou předkládány nové a neznámé úlohy s prvky nejasnosti, bez podmínek řešení. Tvořivé úlohy, jak přibližuje Lokša, Lokšová (1999, s. 128), vyžadují hledání, experimentování, objevování.

Maňák (2001, s.21) hovoří o propojenosti aktivity, samostatnosti a tvořivosti. Není potvrzena vzájemná podmíněnost, ale tvořivost předpokládá samostatnost i aktivitu.

Uhl Skřivanová (Podlipský, Vančát, Uhl Skřivanová a kol., s. 97) vidí, že v evropském pojetí výuky spolu kreativita a klíčové kompetence úzce souvisí. Také Fulková, Kitzbergerová (Podlipský, Vančát, Uhl Skřivanová a kol., s. 115) popisují stejnou koncepci v britském školství, kde na kreativitu staví sedm ze čtrnácti hlavních předmětů a všechny mezipředmětové aktivity.

1.5 Plánování a příprava na hodinu

1.5.1 Tematický plán

Tematický plán je dokument vycházející z ŠVP ZV dané školy. Vytváří ho ideálně každoročně učitel pro každý předmět. Pokud si na začátku roku vypracuje pedagog svůj plán, může do něj promítnout svoje představy, nápady, definovat témata, určit organizaci práce, pak je mu dobrou podpůrnou pomůckou.

Ve výtvarné výchově nám Kitzbergerová (2014, s. 54) nabízí dvě cesty tvoření tematického plánu. Buď se můžeme vydat cestou od tvůrčích činností, materiálů, technik, což jsou prostředky vzdělávání, ne cíle, a učivo na ně navázat. Druhá cesta vede od učiva, které roztrídíme, a konkrétní činnosti uvádíme jen jako příklad. V tematickém plánu uvádíme také průřezová témata, mezipředmětové vztahy, plánované akce.

1.5.2 Příprava na vyučování

Učitel musí mít před začátkem vyučování jasnou představu – co a jak – chce žáky naučit. Tedy stanovit cíle a metody, činnosti a postupy, kterými cílů dosáhneme. Další důležitá otázka – proč – směřuje ke smyslu výuky. Pedagog tedy pracuje s obsahem vyučovací jednotky a dále ji strukturuje, promýšlí, kolik času každá část či aktivita zabere, jaké pomůcky bude potřebovat. Naplánovaná příprava poskytne učiteli pevný základ pro výuku a je připravený pružně reagovat na vzniklé situace. Kyriacou (2012, s. 35) zdůrazňuje, že efektivní výuka je závislá na pružnosti učitele, na schopnosti sledovat a přizpůsobit průběh hodiny dění ve třídě.

V současné době není pevně stanoveno, jak má příprava na vyučování vypadat, není vyžadována písemná podoba, přesto je jistě předpokladem úspěšné a účinné výuky.

Kalhous, Obst a kol. (2002, s. 355) zakládá úspěšnost výuky také na sdělení cílů žákům, měli by být informováni o tom, co se od nich bude očekávat. Navrhují následující strukturu přípravy:

1. Cíle – co konkrétně chci dosáhnout
2. Prostředky, kterými chci těchto cílů dosáhnout – obsah učiva, metody
3. Zvláštní didaktická hlediska – prekoncepty, aktivizace žáků, kontinuita učiva, přístup k žákům, úlohy k procvičení a upevňování, respektování jiných hledisek
4. Výchovné možnosti, využití
5. Organizace vyučovací jednotky – pracovní podmínky, organizační typ
6. Časový projekt vyučovací jednotky
7. K realizaci přípravy – zajištění pracovní součinnosti a výsledků žáků

Učitel takto provádí didaktickou analýzu učiva (Kalhous, Obst 2002, s. 358-359).

Tento obecně zaměřený návrh na plánování nám může posloužit i pro výtvarnou výchovu, je ale zapotřebí jej upravit a rozšířit o další didaktické kategorie. V následující přípravě jsou popsány. Hodina byla odučena a příprava byla vyhodnocena jako promyšlená a systematická.

Příprava na hodinu výtvarné výchovy:

Třída: 5.

Datum: 20. 4., 27. 4.

Učivo: Pojmenování a porovnávání prvků vizuálně obrazného vyjádření

Smyslové účinky fotografie

Komunikační obsah vzniklých vizuálně obrazných vyjádření, reflexe zrakového vnímání, vysvětlování, obhajoba

Cíl: Zachytit prvek architektury, prostředí fotografií.

Uvažovat o kompozici ve fotografii.

Provést výběr tří zdařilých fotografií.

V komunikaci s ostatními popsat důvod pro výběr fotografie.

Reflexe vlastní vybrané práce.

Námět: Dívej se a foť!

Výtvarný úkol:

Pozoruj, všímej si okolí a foť. Pořid' řadu snímků přírodních i lidských výtvorů.

Vyber tři fotografie, které z tvého pohledu nejlépe ukazují zajímavé lidské a přírodní výtvary.

Při předvedení zdůvodni svůj výběr.

Pomůcky: fotoaparát, mobilní telefon

Organizační formy: vycházka, prezentace ve třídě

Otázky k reflexi: Co ses naučil? Setkal ses s něčím novým, nečekaným?

Jak jsi postupoval dále?

Kritéria k hodnocení: Výběr tří fotografií

Zdůvodnění výběru

1.6 Reflexe, reflektivní dialog

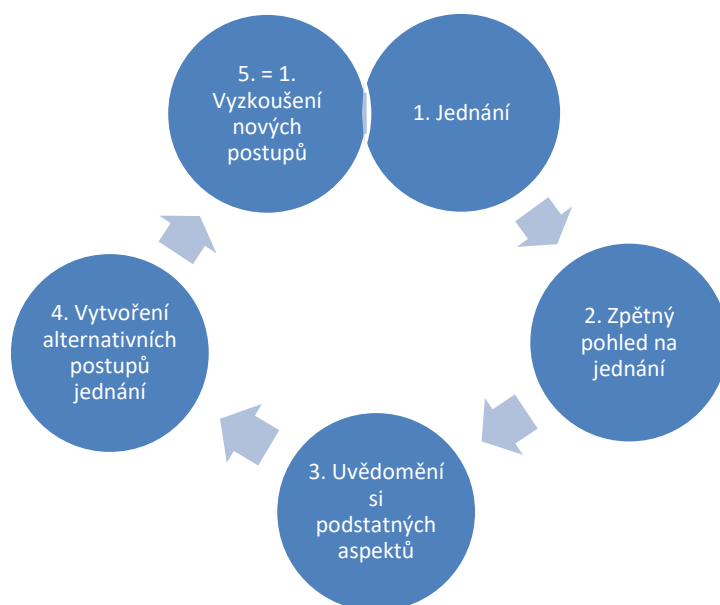
Reflexe poskytuje zpětnou vazbu, žák může zhodnotit přínos výuky a uvědomit si, jakým procesem prošel, jaké změny nastaly v jeho myšlení, cítění, vědomostech, hodnotách apod. Reflektivní dialog je metodou výchovně-vzdělávacího procesu, měl by se stát nezbytnou součástí výuky, protože učí žáky učit se. Jedná se o bezpečný prostor, kde se otevírá možnost pro sdílení vnitřních prožitků, vyslovení svých postupů, názorů, myšlenek, které žáky provázely v tvůrčím procesu. Nesmí hrozit posměch, odmítání, zlehčování ze strany ostatních. Učí žáky argumentovat, ale i naslouchat ostatním.

Schön (Fulková 2007, s. 105-109) vidí v reflexi šanci rozpoznat a opravit to, co neseď. Hovoří o „reflecting-in-action“, nebo „reflection-in-practice“. Pokud jsme díky našim pocitům, pozorování a vnímání schopni reflexe při činnosti, Potom se ze svého konání můžeme poučit a přeformovat další postupy. Po skončení činnosti opět nastává reflektování „reflection-on-action“ a následuje „reflection on reflection-on-reflection“, kde se zabýváme reflexí reflexe.

Korthagen a jeho kolegové (2011, s. 115) se zaměřují ve své knize na proces reflexe, která by měla pomoci budoucím učitelům. Jejich doporučení však platí i pro další účastníky vzdělávacího procesu. Popisují proces reflexe v pěti fázích (graf č. 2), kdy po jednání by měl následovat zpětný pohled, uvědomění si slabých i silných stránek, vytvoření nových postupů, které jsou ověřené v dalším jednání. A proces znovu probíhá dále po jakési myšlené spirále. Tento princip by se měl stát součástí získávání kompetence k učení, kompetence k růstu.

Graf č. 2

Proces reflexe

Podle Turzové (2014) je důležité připravit a vybavit žáky schopností reflektovat, kriticky uvažovat a vyjadřovat se k tomu, co vidí, pěstovat vnímavost k formě i obsahu, protože naše společnost je zavalena množstvím vizuálních podnětů a informací.

1.7 Hodnoty a hodnocení ve VV

Přítomnost hodnot ve výuce by nám měla být zaručena osobností učitele a tím, že jsou obsaženy v průřezových tématech. Podle RVP ZV (2017) ukazuje Osobnostní a sociální výchova na hodnotu spolupráce, komunikace, vlastního názoru, přístupu k řešení problému. Výchova demokratického občana přispívá k rozvoji kritického myšlení, tolerantního postoje k jiným názorům, dodržování práv i povinností, uznávání řádu, pravidel, zákonů pro fungování společnosti, má vést k empatii, spravedlivému posuzování. Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech rozvíjí u žáků mezinárodní porozumění, vědomí evropské identity, stejně jako národní. Ukazuje na prostor, kam patří, kde mohou hledat možnosti dalšího poznávání a uplatnění. Multikulturní výchova podněcuje vnímání odlišnosti jako obohacení, podporuje seznamování s jinými kulturami, ukazuje na vážné problémy xenofobie, rasismu. Enviromentální výchova vede k citlivému a uvědomělému přístupu k životnímu prostředí, vede k utváření správného postoje k životnímu stylu.

Brücknerová (2008, s. 66-69) vybírá dva způsoby, jak pracovat s hodnotami ve výuce, a to při práci se vzorem a při práci s hodnocením. Práce se vzorem může napomoci učitelů se sdělením úkolu žákům. Otázkou je, jaký vzor a jakým způsobem ho předkládat. Jestliže je za vzor vydávána práce učitele, který se staví do role umělce, nebo „povedená“ práce jiného žáka, pak silně ovlivňuje žákovu tvorbu. Pokud je vzorem umělecké dílo, pak se žák setkává se skutečnou hodnotou a nemusíme již hovořit o vzoru v pravém slova smyslu. Do jaké míry se ale žák musí držet vzoru? Je vzor předkládán jako meta, které by měli dosáhnout, nebo jako jedna z mnoha možností uchopení procesu? Dojde ke kopírování či otevření nových cest?

Druhým způsobem, jak se setkávat s hodnotami podle Brücknerové (2008, s. 70), je při samém hodnocení, a to v průběhu celé výuky při individuálních rozhovorech a na závěr, kdy chceme uzavřít proces učení.

Při hodnocení vycházíme z hodnot, uvědomujeme si, co je pro nás správné, dobré, chtěné a důležité. Je to dovednost, kterou je potřeba se učit, ne každý ji zvládá dobře. Je potřeba se zorientovat, porovnávat, porozumět, ocenit, reagovat...

Kitzbergerová (2014, s. 57) zdůrazňuje důležitost hodnocení v hodinách výtvarné výchovy pro jeho výchovně-vzdělávací a motivační význam. Je nutné stanovit srozumitelná a přijatelná kritéria, se kterými musí být žák seznámen předem, aby pracoval s důvěrou ve smysl a význam předmětu.

Lukavský (Symposium ČS INSEA Plzeň, 2004, s. 113) považuje hodnocení za stálý a nutný proces při činnosti. Ve výtvarném projevu probíhá mnohdy bezděčně (výběr barvy, volba kompozice, gumování, překreslování). Pokud se na tyto projevy zaměříme a dojde ke zdůvodňování, dojde k pojmenování kritérií pro hodnocení.

Slavík (1999, s. 98) uvádí k hodnocení tvůrčí činnosti: „*Hodnocení ve vstřícném modelu má podpořit originalitu výrazového projevu žáků, ocenit jedinečnost každého projevu, poukázat na alternativní způsoby práce, vést žáky k přemýšlení nad průběhem tvorby...*“ A dále upozorňuje, že každý tvůrčí projev vypovídá o jedinečnosti člověka v jeho životní situaci, můžeme ho posuzovat v rámci jeho vlastního vývoje, ne porovnáním s ostatními nebo se vzorem. Jedná se o zvláštní a ojedinelé setkání se světem dítěte, kde když se objeví nespokojenost ze strany žáka, musí se najít nové cesty vedoucí ke spokojenosti. A to je hlavním úkolem reflexe, hodnocení a klasifikace.

K hodnocení se vztahují i myšlenky Roeselové, která uvádí (2003, s. 39): *„Výtvarná tvorba je projev duševní svébytnosti a nezávislosti dítěte, kde nelze rozlišovat dobré a horší výsledky, ale spíše snahu a niternou účast.“*

2 Různá pojetí výtvarné výchovy

Pojetí výtvarné výchovy, to, jak bude edukační proces uchopen, je do velké míry určováno samotným pedagogem. Rozhodující je, jak se staví k výuce, jaké cíle si stanovuje, jakými dovednostmi a schopnostmi, zkušenostmi dokáže vyučovací proces obohatit.

„Učitelovo pojetí výtvarné výchovy je souhrnem jeho představ o tom, jak významné místo zaujímá výtvarná výchova v systému výchovy a vzdělávání, co je v ní nezbytné a proč, za jakých předpokladů (včetně sociálních) a jakými prostředky (v nejširším slova smyslu) se má uskutečňovat.“ (Hazuková 1994, s. 14) A dále konstatuje, že vliv mají též všechny získané zkušenosti hlavně z výtvarné práce a z předmětu výtvarná výchova.

J. Slavík (1997, s. 162 - 166) uvádí čtyři pojetí:

- Art-centrické – staví na linii zážitků – dialog – interpretace. Vychází z teorie umění, důležitá je nauková stránka předmětu. Má blízko ke galerijní animaci, cílem je probudit zájem o umění a učit se číst významy uměleckých děl.
- Video-centrické – učí vizuálnímu myšlení, nalézání vlastních symbolů a komunikaci. Tato dvě pojetí k sobě mají blízko, jejich cílem je podporovat vizuální gramotnost, kladou důraz na formu výtvarného projevu.

Následující dvě pojetí se zaměřují na jedince jako individualitu.

- Gnozeo-centrické – Orientuje se na každodenní zkušenosti dítěte, skrze ně se usiluje ve výtvarné výchově o výpověď, nacházení nových souvislostí a rozvoj poznání, výtvarného myšlení, pochopení významů a obsahů.
- Animo-centrické – Soustřeďuje se na poznávání sebe sama, svého vnitřního života. Významnou roli hraje smyslový zážitek, imaginace a reflexe s důrazem na expresi.

K. Brücknerová (2010, s. 164 - 172) na základě svého výzkumu uvádí jiné čtyři typy pojetí výtvarné výchovy. Výtvarná výchova jako:

- Manufaktura – Práce probíhá podle vzoru pro dosažení vnějšího úspěchu, tzv. “pěkných obrázků“
- Škola – Hlavním úkolem je získání základních pracovních návyků a dokončení zadané práce navzdory nechuti, nezdaru, únavě.
- Hřiště – Staví na dětské spontaneitě a tvořivosti, smyslem je relaxovat, užít si čas.
- Ateliér – Učitel, s reflektujícím přístupem k práci, je mu blízké promýšlení otázek hodnot a smyslu. Žákům dává stimul, aby objevovali, promýšleli, prožívali.

Kanadský autor Yves Bertrand (1998) uspořádal současná pedagogická pojetí výuky do sedmi teorií. Pro dnešní stav společnosti upřednostňuje teorie sociální, které si dávají za cíl řešit problémy kooperativními vzdělávacími strategiemi s důrazem na oblasti sociální, kulturní a ekologické.

3 Aktuální stav výtvarné výchovy

Jaký je aktuální stav výtvarné výchovy dokládají reflexe a hodnocení našich oborových didaktiků a dalších odborníků a také výzkumy uskutečněné v posledních letech.

Podle J. Vančáta (Šobáňová et al 2016, s. 12) byl a je zásadní problém výtvarné výchovy už v postoji k nefigurativnímu umění. Protože stále chybí jakési obecné porozumění tomuto umění, proto chybí právě podpora od širší veřejnosti výtvarné výchově. Dnes se navíc setkáváme s mnoha vrstvami a pojetími výtvarného umění, které se objevuje ve veřejném prostoru. Výtvarná výchova se má orientovat na dovednosti rozvíjející vizuální gramotnost. *„Na druhé straně bouřlivý rozvoj vizuální komunikace, podporovaný revoluční digitální obrazovou technologií, který sotva může být exponován do výuky jiným vzdělávacím oborem, výtvarná výchova ve svém hlavním proudu téměř nepodchytila a v dovednostech, ve využití poznávacích a komunikačních funkcí těchto revolučních prostředků dokonce žáci často zastihují své učitele. Je zde nebezpečí, že pokud výtvarná výchova nebude na tyto změny reagovat a nebude reaktivovat své zdroje a své cíle, ztratí se do naprosté bezvýznamnosti a zanikne. Proto je pro ni životně důležité pokusit se určit, zda a čím je nezbytná v obecném vzdělávání.“* (Šobáňová et al. 2016, s. 12)

Fulková (2008, s. 30) cituje Hazukovou, která odkrývá neutěšený stav odborné terminologie u učitelek výtvarné výchovy na primárním stupni základního vzdělávání. *„Tyto kolegyně nejsou schopny odborně uchopit, a tedy ani tematizovat obsah předmětu a členit jej do vyučovacích celků.“* A dále hodnotí situaci výtvarné výchovy takto: *„Ve světle našich nálezů se zdá, že o kvality těchto dokumentů nejeví učitelé zdaleka takový zájem, jaký jim věnovali jejich tvůrci.“* (Fulková 2008, s. 30)

Na jiném místě říká: *„Obecně lze říci, že zavedený obor, jehož užitečnost a vážnost je společností uznávaná, nemusí mít obavy o svou existenci. Disponuje určitou mocí, určitou nezpochybnitelnou pozicí, a z této pozice udržuje nejen sebe sama, ale z místa svých intuicí ovlivňuje dění ve společnosti a především charakter tohoto dění: sítě společenských vztahů a konstituci aktérů, kteří do nich vstupují. Přes stoletou tradici oboru výtvarného vzdělávání neujasněná pozice na hranici různých disciplín oslabuje pozici výtvarné výchovy vůči veřejnosti i ostatním oborům.“* (Fulková 2008, s. 54)

A dále inspirována francouzským básníkem a filozofem René Daumalem přirovnává jím popisovanou situaci naší skutečnosti, *„...kdy 40% učitelů nemá odbornou aprobaci, což*

znamená, že téměř polovina učitelů výtvarné výchovy v našich základních všeobecně vzdělávacích školách nemá ani základní zkušenost s vlastní výtvarnou činností a není ani v nutných základech předběžně připravena odborně reflektovat, posuzovat nebo rozvíjet svou profesní činnost ve prospěch svých žáků.“ (Fulková 2008, s. 78)

Šobáňová provedla v letech 2010-2013 výzkumné šetření, jehož cílem bylo zjistit, zda učitelé výtvarné výchovy na základních školách reflektují celou šíři učiva výtvarné výchovy a zda se v jejich pedagogickém uvažování projevuje jeho změna vlivem kurikulární reformy. Hlavní otázkou bylo, co učitelé považují za učivo výtvarné výchovy a jak je formulují. Výsledky byly značně znepokojující. Šobáňová (2016, s. 41-47) vyhodnotila, učitelé se neorientují v pojmech, neví, co je učivem výtvarné výchovy. Jen necelá 4% respondentů reflektovalo RVP ZV. Po seskupení odpovědí do oblastí se pod kurikulární kategorii „Rozvíjení smyslové citlivosti“ zařadilo 32 % odpovědí, pod kategorií „Uplatňování subjektivity“ 53 %. Ke kategorii „Ověřování komunikačních účinků“ nebyla přiřazena žádná odpověď. 7 % odpovědí nemohlo být přiřazeno k žádné kategorii.

Musilová a Beková (in Uhl Skřivanová 2013, s. 145-149) provedly výzkumné šetření realizované na Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v letech 2010-2012 a položily učitelům otázky o důležitosti a prospěšnosti výtvarné výchovy. Z jejich zjištění vyplývá, že téměř tři čtvrtiny učitelů považuje učivo výtvarné výchovy za stejně důležité jako učivo ostatních předmětů. Když však pedagogové hodnotili všechny obory podle důležitosti a prospěšnosti pro život dětí, získala výtvarná výchova převážně známku 2, umístila se na předposledním místě. Prospěšnost vidí učitelé v podpoře estetického citění, v prostoru pro fantazii, představivost, sebevyjádření a sebepoznání. Musilová, Beková (in Uhl Skřivanová 2013, s. 149) shrnují: *„Nad všechny aspekty je stavěn význam estetického citění. Jeden z hlavních pilířů cílového zaměření VV stanovený RVP ZV – pochopení umění jako specifického způsobu poznání a k užívání jazyka umění jako svébytného prostředku komunikace je v odpovědích respondentů reflektován jen ve velmi malé míře (3,3% respondentů). Z odpovědí je patrné, že se učitelé ve výuce zaměřují na výtvarnou tvorbu jako takovou a opomíjejí další efekty výtvarného vzdělávání důležité pro rozvoj klíčových kompetencí žáků (kompetence komunikativní, k řešení problémů, občanské a pracovní kompetence.“*

I v sousedním Německu se zabývají postavením výtvarného umění ve školství, jak uvádí Ute Krüessmann (Symposium ČS INSEA Plzeň, 2004, s. 136). K odpovědnosti za komplexní vzdělávání volá rodiče, učitele i další činitele a vyzývá je k poukazování na přínos umění pro osobní i společenský život.

4 Výzkumná část

Výzkumná část se zabývá analýzou cílů a obsahem výtvarné výchovy, plánováním výuky, výstupy z hodin, reflexí a hodnocením. Sledováno bude celkové pojetí výtvarné výchovy a uskutečňování enkulturační a komunikační funkcí školy v hodinách tří vyučujících.

4.1 Metody výzkumu

Zvolenou metodou výzkumu se stala případová studie.

Smyslem případové studie, podle Švaříčka, Šedové (2007, s. 97), je velmi podrobné zkoumání a porozumění několika případům. Základ tvoří sběr skutečných dat, která se vztahují k objektu výzkumu. Data musí být získána v určitém čase i prostoru, v přirozených podmínkách. Jsou tvořena veškerými dostupnými zdroji i metodami. Jedná se o kvalitativní výzkumnou strategii, kdy na základě rozkrývání jednotlivých aspektů dochází k pochopení podstaty případu. Zaměřuje se na hlubší poznání případu spjatého s realitou a současností. Získaná data podléhají analýze, výsledky jsou interpretovány a jsou vyvozeny závěry.

V této případové studii byly využity techniky volného rozhovoru s vyučujícími, studium příprav (např. příloha č. 9), plánů (příloha č. 6, č. 7, č. 8), výsledků činností, reflektivního dotazníku odučených hodin (příloha č. 10), dotazníkového šetření o pojetí výtvarné výchovy (příloha č. 11). Získaná data byla porovnána a uspořádána tak, aby byly zodpovězeny formulované otázky.

4.2 Otázky výzkumu

Otázky výzkumu byly formulovány na základě studia oborové didaktiky, vypracování teoretické části diplomové práce, po seznámení se závěry uskutečněných výzkumů.

Co je obsahem hodin výtvarné výchovy?

Tři hlavní domény v RVP ZV obsahují učivo výtvarné výchovy. Touto otázkou se zaměřím na učivo, stanovení výtvarných úkolů a podmínek pro jejich splnění, volbu námětů, technik, materiálů. Učivo bude sledováno ve vztahu k cíli, získávání kompetencí, rozvoji tvořivosti žáků. Sledována bude vlastní tvořivost žáků, originalita.

Jaké jsou obecné cíle výtvarné výchovy?

Brücknerová (2010, s. 163-171) ve svém výzkumu formuluje čtyři přístupy pedagogů k cílům výtvarné výchovy. Pedagogové vidí cíl výtvarné výchovy v poskytnutí prostoru pro úspěch, učení a práci, relaxaci, nebo pro tvorbu. Učitel může očekávat řadu „pěkných obrázků“, proto cílem je napodobení dobrého vzoru. V jiném případě je pro učitele důležité předat žákům vědomosti a dovednosti, vypěstovat pracovní návyky a především přivést je k zodpovědnému splnění a dokončení práce. Další typ vyučujících vytváří podmínky pro radostné tvoření, kde není třeba učit se. Stačí vzbudit zájem žáka a nechat vše na něm. Poslední typ chce umožnit každému žáku objevování, promýšlení, prožití společně tráveného času, tedy zaměřuje se na osobnost žáka a jeho sebevyjádření, sebeurčení, vnímání, hledání, porozumění.

Z reflexí, rozhovorů, výsledných prací žáků má diplomová práce za cíl zjistit, jaké cíle si kladou tři oslovené učitelky.

Zabývá se vyučující plánováním výuky? Jak výuku řídí?

Tyto otázky vedou k odpovědím, jak vyučující pracuje s ŠVP, jakým způsobem tvoří tematické plány, zda se zabývá přípravou na každou vyučovací hodinu a co je jejím obsahem. Vedení hodin může být zcela v kompetenci učitele, ale také žáci ovlivňují průběh výuky. Důležité je nepochybně bezpečné třídní klima.

Na jakých hodnotách učitelka staví svoje pedagogické pojetí? Jak zachází s reflexí a hodnocením?

Předávání hodnot patří k životu i ve škole by měly být přítomné. Ukazovat se mohou během celého vyučování a pracovat s nimi můžeme např. při reflexi, hodnocení i sebehodnocení.

Jak je naplňována enkulturační funkce školy a výtvarné výchovy?

Výtvarná výchova je spjata s kulturou a uměním, s poznáváním kulturního dědictví, získáváním zkušeností s tvorbou lidské společnosti. Škola by měla plnit tuto enkulturační funkci, vhodným předmětem i prostředím pro předávání je mezi jinými i výtvarná výchova.

Jak je naplňována komunikační funkce ve výtvarné výchově?

Současné pojetí výtvarné výchovy podle Vančáta (2002, s. 6) klade důraz na to, aby proces tvorby byl dovršen aktivní komunikací, aby došlo k interpretaci obsahu vizuálně obrazného vyjádření. A poněvadž je každý jedinec individualitou s přirozenou snahou o originální a tvořivý přístup, měla by mu být poskytnuta možnost výpovědi, obhajoby, uvědomělé reflexe svého zobrazení.

4.3. Účastníci výzkumu

Byly osloveny tři učitelky přibližně stejného věku, s odlišnou dobou učitelské praxe a odlišným stupněm dosaženého vzdělání (dvě si doplňují potřebnou kvalifikaci na vysokých školách). Všechny pracují na 1. stupni v běžných venkovských základních školách. V době získávání dat vyučovaly výtvarnou výchovu ve třetích a pátém ročníku.

Učitelka Michaela je v pozici autorky práce a zároveň účastnice výzkumu. Tyto role se střetávají, přinášejí riziko neobjektivního posouzení, avšak zároveň jsou výzvou pro ni samotnou. Analýza získaných dat reflektuje její práci a mohla by přinést nové poznání a možnosti pro další pedagogickou práci.

4.4 Sběr dat

Sběr dat probíhal od února do června 2017, tedy po dobu druhého pololetí školního roku. Pro práci byly pravidelně poskytovány ze strany pedagogů přípravy na vyučování, fotografie, reflexe z výuky. Dále byl dán k dispozici školní vzdělávací plán, tematický plán. Vyučující odpověděly na otázky dotazníkového šetření o pojetí a přístupu k výtvarné výchově. (příloha č. 13)

Během výzkumu i při jeho zpracování byla dodržena etická pravidla, respektováno soukromí účastníků výzkumu. Vyučující vyjádřily svůj souhlas k účasti na výzkumu, který probíhal v bezpečném prostředí. Pokud budou mít účastníci výzkumu zájem o výsledky, budou jim zpřístupněny.

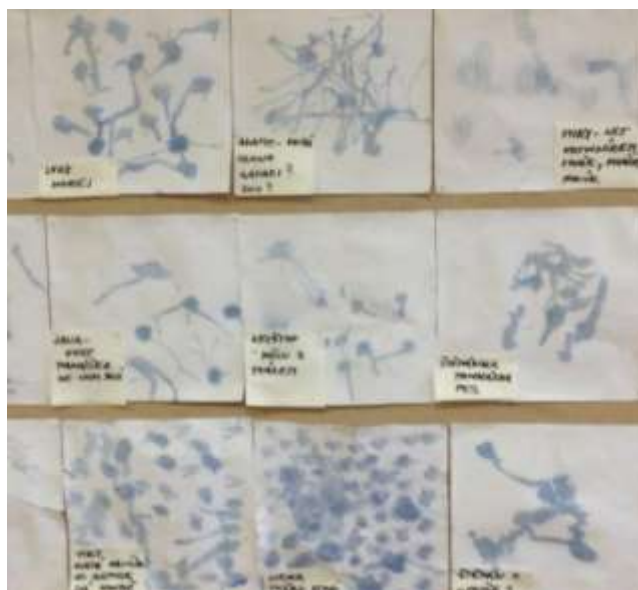
4.5 Analýza dat a jejich interpretace

Pro přehlednost jsou nejprve uvedeny fotografie žákovských prací (z archivu autorky práce), na které navazují příklady učiva, cílů, výtvarných úkolů tak, jak byly určeny vyučující. Dále byla provedena analýza získaných dat na základě stanovených otázek výzkumu.

4.5.1 Učitelka Jana

(věk 46 let; pedagogická praxe 24 let; dosažené vzdělání vysokoškolské; vyučuje výtvarnou výchovu ve 3. ročníku)

Fotografie žakovských prací

Obrázek č. 1 a 2 „Předsevzetí“

Obrázek č. 3 a 4 „Kočky“

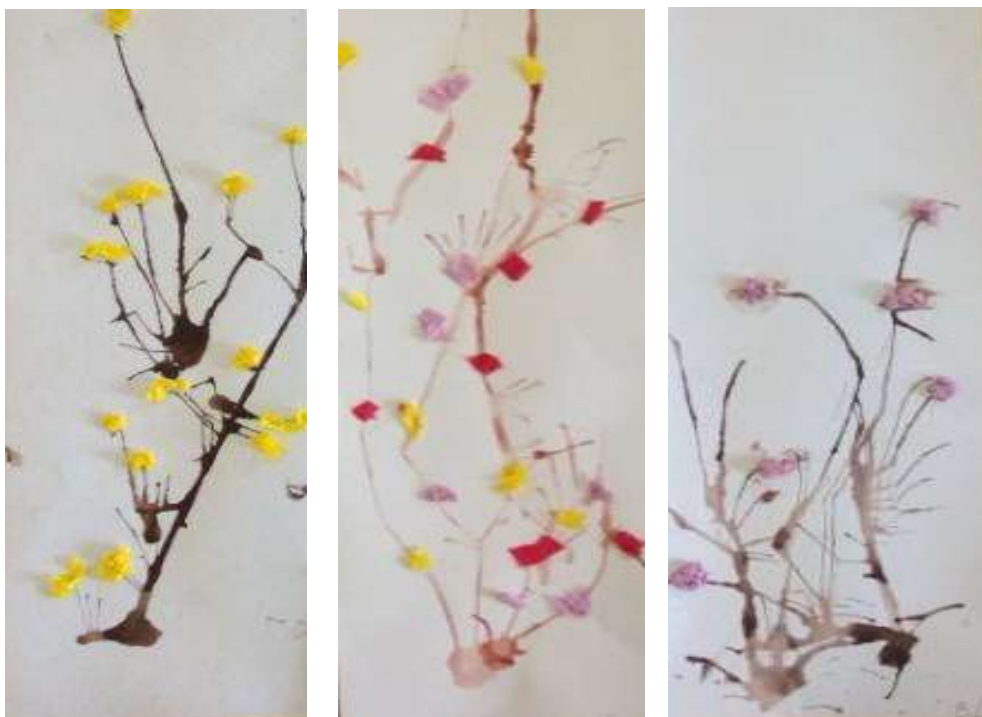
Obrázek č. 5 a 6 „Zpěv ptáků“

Obrázek č. 7 a 8 „Mísy s vajíčky“

Obrázek č. 9, 10 a 11 „Aprílové počasí“

Obrázek č. 12, 13 a 14 „Rozkvetlé keře“

Obrázek č. 15 a 16 „Jarní strom“

Obrázek č. 17 „Louka“

Obrázek č. 18 a 19 „Plánek ZOO“

Tabulka č.1

Didaktické kategorie uvedené vyučující Janou

Obrázek č.	Učivo dle ŠVP ZV	Cíl dle ŠVP ZV	Výtvarné úkoly
1, 2	Nálady a pocity	Do komunikace zapojuje obsah vizuálně obrazného vyjádření, které samostatně vytvořil, vybral či upravil na základě vlastní zkušenosti.	Na navlhčenou čtvrtku ve formátu čtverce nanese kapky inkoustu, rozfoukej. Vlož čtvrtku pod proud vody a nech uschnout. Čti z obrázků dle fantazie, co se stane v novém roce.
3, 4	Plošné uspořádání linií, barev a jejich kombinace	Nakreslit kočku ve zvolené poloze.	Nakresli kočku fixem. Tělo rozděl na části pro výzdobu (jako kraslici) geometrickými tvary, symboly apod. Okolo těla znázorni voskovým pastelem klubíčka Přetři anilinovými barvami.
5, 6	Barvy zvířat	Rozpozná, pojmenuje, porovnává a třídí prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvar, povrch, objem) na základě odlišností vycházejících z jeho	Pozoruj promítání ptáků. Načrtni těla tužkou ve skutečné velikosti, bez detailů. Práce s temperou – vytvoř barvou části těla, objem peří. Vystříhni a instaluj vystřižené ptáky

		zkušeností, vjemů, zážitků a představ.	na větve.
7, 8	Prvky vizuálně obrazného vyjádření, linie, tvar, prostorová práce z proutí	Velikonoční zvyky a tradice.	Na A3 nakreslí mísu vodovými barvami. Na A5 nakreslí tvary vajíčků a vyzdob je geometrickými tvary, symboly voskovými pastely. Vajíčka přetři anilinovými barvami a vystřihni. Nalep do košíku. Z proutků břízy spleť jednoduchou pomlázku. Přivaž z krepového papíru mašle.
9, 10, 11	Změny v přírodě, změny barev	Žák registruje změny v přírodě, změny nálad, barev a využívá je ve svém vizuálně obrazném vyjádření.	Obkreslí dvakrát šablonu panáčka. Vybarví jednoho oblečen ím a pozadím na pěkné počasí a druhého na ošklivé počasí. Kombinovat půlky můžeš i se svými spolužáky. Nalep na okrový papír formátu A3.
12, 13, 14	Změny v přírodě, linie, barvy	Žák registruje změny v přírodě, změny barev a využívá je ve vizuálně	Rozfoukej hnědou vodovou barvu – vznikne keř. Nalepuj buď proužky,

		obrazném vyjádření.	nebo zmačkané kuličky z krepového papíru.
15, 16	Linie, povrch, barvy, objem, tvar	Žák uplatňuje prvky vizuálně obrazného vyjádření, kombinuje je v plošném vyjádření.	Znázorni rozkvetlý strom. Z barevných papírů vystříhni kmen stromu, nalep listy a květy ze zmačkaných papírků. Doplň ptáky a okolní přírodu.
17	Prožitek reálného světa	Žák aplikuje ve svém vizuálně obrazném vyjádření smyslový prožitek z vnímání okolí.	Natrhnej květiny a trávy. Rozlož = aranžmá. Proved' frotáž voskovým pastelem na pruh papíru, kombinuj více barev. Nalep na barevný podklad. Doplň frotáž hmyzem, který nakresli fixem a nalep.
18,19	Smyslový prožitek z vnímání svého okolí	Žák aplikuje ve svém vizuálně obrazovém vyjádření smyslový prožitek z vnímání okolí.	Vytvoř plánec ZOO pastelkou, fixem. Spoj svoji práci se spolužákovou do společného plánu.

Co je obsahem hodin výtvarné výchovy?

Celkový počet odučených hodin 9	Rozvíjení smyslové citlivosti	Uplatnění subjektivity	Ověřování komunikačních účinků
Počet hodin, ve kterých se zaměřila na plnění domény	6	2	2

Na první otázku v reflektivním dotazníku, jaké učivo bylo náplní hodiny, byl mylně uváděn námět hodiny (př. Nálady a pocity, Barvy zvířat, Změny v přírodě, Změny barev atd.), v jiných případech nebylo učivo blíže specifikováno (př. linie, povrch, barvy, objem, tvar). Při plánování vychází z učiva a cíle uvedeného v ŠVP ZV, to ukazuje na nesprávné vyhotovení a neporozumění RVP ZV. Cíl je též nedostatečně nebo zcela nesprávně formulován (př. Velikonoční zvyky). Na základě stanoveného cíle jsou voleny výtvarné úkoly, ty ale z cílů ne vždy vycházejí, nenavazují na ně (př. cíl – Žák registruje změny v přírodě, změny nálad, barev a využívá je ve svém vizuálně obrazném vyjádření. Výtvarný úkol – Obkresli dvakrát šablonu panáčka. Vybarvi jednoho oblečením a pozadím na pěkné počasí a druhého na ošklivé počasí.). Je patrné, že s pojmy neumí vyučující zacházet a nerozumí jim. Plní vzdělávací program tím, co považuje za odpovídající.

Hodiny jsou naplňovány převážně tvorbou, která vychází z vizuálních podnětů. Žák pracuje s prvky vizuálně obrazných vyjádření, zkouší a ověřuje výrazové vlastnosti linie, uplatňuje poznatky o barvě, vyhledává vhodnou barevnost, v ploše rozmístí tvary. Vychází ze zrakových vjemů, ze svých zkušeností i zažitých stereotypů, méně z pozorování a hodnocení reality. Někdy se uchyluje k práci se šablonou.

Náměty jsou tradiční, spjaté s ročním obdobím (jarní stromy, keře), událostmi (mísy s velikonočními vejci). Zobrazuje proměny přírody, podoby živočichů, zakresluje plánek, ale není přítomen důraz na souvislosti, objevování, experimentování, hledání vztahů. Minimálně se setkáváme s příležitostí najít vlastní řešení výtvarného problému. Při závěrečné reflexi a v hodnocení žák krátce vysvětluje a oceňuje výsledky vlastní tvorby, přibližuje obsah, čímž chce vyučující naplnit doménu Ověřování komunikačních účinků. Prostor pro širší komunikaci o vlastních představách a pocitech se nachází v hodině, kde vyučující pracovala s předsevzetím dětí. Výsledek činnosti (obr. 1, 2), který

vznikl jen jakousi náhodou (zapouštěním barvy do mokrého podkladu), byl společně sdílen a prožíván. Skutečné objekty znázorňují žáci z paměti (obr. 7, 8), proto se doupuší chyb při sestavování v kompaktní celek. S těmito chybami se ale dále nepracovalo. Námět pro zobrazení pocitů a nálad v aprílovém počasí (obr. 9, 10, 11) při realizaci ztrácí na zajímavosti z důvodu nevyužití dětské tvořivosti a originality. Užití šablony žáky svazuje, pocity a nálady nejsou prožité, žáci o nich nedostatečně komunikovali. O tom vypovídá i zobrazení, které působí strnule. Velice jednoduše pojaté znázornění rozkvetlých keřů (obr. 12, 13, 14) nemohlo přinést žákům radost z objevování, pocit úspěchu. Příležitost pro tvořivost zde není. Rozfoukané linie mohly v žácích vyvolat vlastní fantazijní představy. Při zobrazení jarních stromů (obr. 15, 16) jsou vidět naučené a zazité postupy a stereotypy, na jejichž odstranění se musí pracovat především pozorováním, komunikací nebo též ukázkami výtvarného umění. Úvodní motivace prožitá na louce, obohacená o smyslový prožitek se projeví ve vydařené frotáži rostlin (obr. 17). Pro další kresbu hmyzu však tento prožitek chybí, žáci se uchylují ke stereotypnímu a jednoduchému zobrazení. Osobní zkušenost z návštěvy ZOO zobrazili žáci plánkem (obr. 18, 19), vnímání prostoru přenášeli do plochy. Zde je nutná komunikace se spolužákem, aby vzniklo po spojení jednotlivých částí kompaktní dílo.

Pro zobrazování volí osvědčené techniky, které žáci ovládají (kresbu, malbu a kombinaci technik). Pracuje v plošném uspořádání, dvakrát zařadila skupinovou práci, při které nechala žáky rozhodovat o postupech při činnosti.

Jaké jsou obecné cíle výtvarné výchovy?

Ze studie příprav, rozhovorů a výsledných prací je souzeno, že cílem výtvarné výchovy učitelky Jany je zajištění úspěchu pro všechny žáky, vytvoření „pěkných prací“, pečlivých a srozumitelných, vhodných na nástěnky v prostorách školy. Využívá propojení s průřezovými tématy (prvouka, český jazyk), avšak cílem není objevovat a prohlubovat vědomosti, ale dané učivo ilustrovat.

Zabývá se vyučující plánováním výuky? Jak výuku řídí?

Školní vzdělávací program pro výtvarnou výchovu (příloha č. 4) této základní školy je velmi volný, vyžaduje orientaci v oboru a hledání, jak naplnit zadané učivo RVP ZV. Jako učivo jsou uvedena témata (např. roční období, nálady a pocity, animované filmy). Více vyučující zjistí ze školních výstupů (např. rozezná základní plošné a prostorové tvary). Tematický plán (příloha č. 6) byl ve škole vypracován již před lety, jedná

se o výňatek ze ŠVP. Je rozdělený na školní výstupy a konkretizované učivo a není dělen do časových úseků. Vyučující ho více neupravují a do třídní knihy jsou povinni přesně citovat předepsané učivo.

Jana vypracovává stručnou přípravu na hodinu, kde je zaznamenáno učivo a cíl ze ŠVP, motivace a popis postupu. Hodiny mají pevnou strukturu – motivaci, zadání úkolu a techniky, předvedení postupu, práce žáků, krátká reflexe a hodnocení. Učitelka vyše na počátku hodiny podnět k tvorbě. Ten má určité mantinely (pevně stanovená technika, konkrétní námět, práce se šablonou, vzorem). Žáci vypracovávají práce podle návodu s tím, že tak je to správně, dodržují postup a techniku, kterou jim učitelka předvede. Jsou dostatečně zaměstnaní, důležité je práci dokončit a hotové práce vystavit na nástěnky.

Hodiny výtvarné výchovy probíhají v kmenové třídě, jednou byli žáci motivováni v přírodě, dále pracovali již ve škole.

Socializační rozvoj se uskutečňuje převážně tím, že se výuka odehrává v bezpečném prostředí, kde spolu všichni komunikují, mohou si pomáhat. Vyučující je vstřícná a pozorná k potřebám žáků.

Jak učitelka přistupuje k hodnotám? Jak zachází s reflexí a hodnocením?

Setkáváme se s obecně uznávanými hodnotami (krása přírody, udržování zvyků a tradic). Žáci jsou vedeni ke spolupráci, toleranci vůči svým spolužákům a jejich tvorbě. Učitelka pracuje se vzory, které žákům nepředstavuje vždy vizuální cestou, ale předkládá své představy o nich. Výsledné práce jsou z pohledu učitelky odlišné z důvodu tvořivého přístupu žáka. Pokud je ovšem porovnáme, jsou si velice podobné, dokonce se nenajde žák, který by uchopil práci jinak, po svém. Objeví se naučené stereotypy (nohy ptáků, kmeny stromů), nepracuje se s chybou. Je možné, že žák v tomto věku ještě stále vzhlíží ke své vyučující, a proto plní úkoly tak, aby se jí líbil.

V reflexi žák sdělí, jak se mu pracovalo, popř. jak ve skupině probíhala spolupráce. Vyhodnotí, jak se práce zdařila, pokusí se pojmenovat, co se naučil. Nesetkáváme se s výpovědí žáka o obsahu zobrazeného, s obhajobou či pocity z tvorby. Všichni své práce vystaví a vybírají díla, která se jim líbí, objevují se zjednodušené soudy (líbí x nelíbí), hlasování spolužáků, udělování bodů. Svoji roli při takovém vzájemném hodnocení mladších žáků hraje sympatie jednoho k druhému.

Pro pedagoga a jeho hodnocení není rozhodující, zda je přítomen talent, ale zda byla splněna kritéria (čistota práce, dodržení postupu). Hodnocení probíhá spíše jako „chlácholení“, klasifikuje se z důvodu nutnosti, převážně kladně (jedničkami). Takovou vnější motivací se snaží ocenit a ovlivnit přístup k plnění úkolů a vztah žáka k výtvarné výchově.

Jak je naplňována enkulturační funkce školy a výtvarné výchovy?

Vyučující tento úkol téměř nenaplnuje. Ve výuce nejsou viditelné cíle, kdy by si žák osvojoval znalosti a postoje spjaté s naší kulturou, uměním, hodnotami. Jednu hodinu se vyučující věnovala udržování zvyků a tradic o Velikonocích. Dále v rámci školního projektu zaměřeného na výročí Josefa Lady seznamovala žáky s touto osobností. Výtvarným úkolem bylo zobrazit kocoura Mikeše podle nastavených požadavků.

Více s ukázkami umělců během 5 měsíců nepochybovala, sama z nich málokdy vychází. Nezaměřuje se u takto malých dětí na seznamování s výtvarným uměním.

Jak je naplňována komunikační funkce ve výtvarné výchově?

Naplňování komunikační domény vidí vyučující v reflexi a hodnocení na závěr hodiny, ve spolupráci žáků. Komunikace o obsahu tvorby probíhá v této třídě jen ve stručnosti, nejsou na žáky kladeny otázky vedoucí k hlubšímu zamyšlení, sdílení, utváření postojů. Zaměření je na výsledek, ne na proces. Je zajímavé, že tato učitelka je kreativní člověk. Umí tvořivě přistupovat k výuce i k řešení běžných i neobvyklých situací. Tady se ale nabízí otázka, kterou řeší Štěpánková (2013), zda tvořivé vyučování je jedinou podmínkou pro rozvoj tvořivosti žáka.

4.5.2 Učitelka Lenka

Věk 45 let; pedagogická praxe 1 rok; dosažené vzdělání středoškolské, doplňuje si vysokoškolské vzdělání, obor Učitelství 1. stupně ZŠ; vyučuje výtvarnou výchovu ve 3. ročníku

Fotografie žákovských prací

Obrázek č. 20 a 21 „Vesmír“

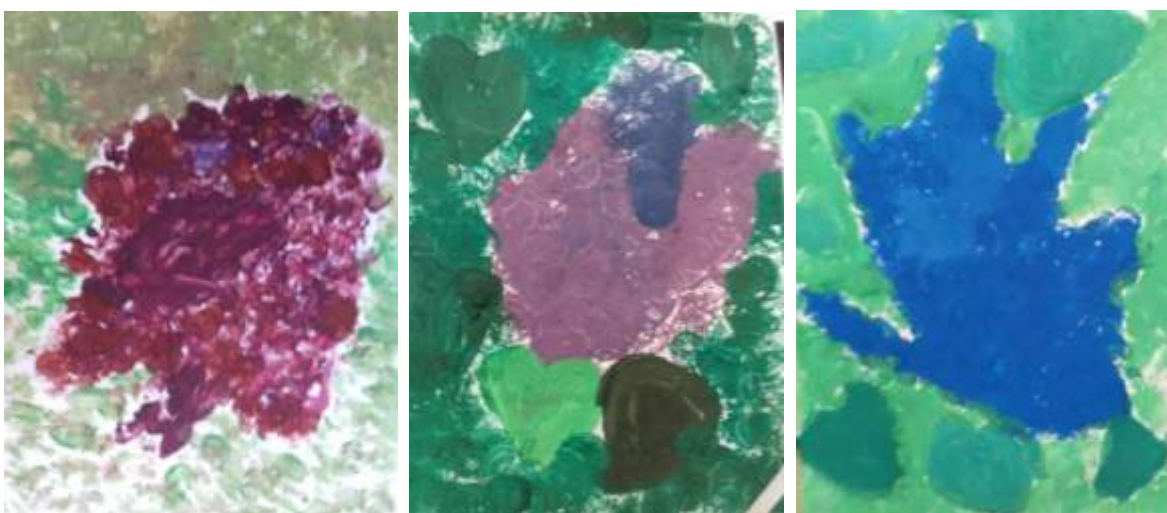
Obrázek č. 22 a 23 „Zimní sporty“

Obrázek č. 24 a 25 „Šašci“

Obrázek č. 26, 27 a 28 „Čekání na jaro“

Obrázek č. 29, 30 a 31 „Jarní květiny“

Obrázek č. 32, 33 a 34 „Houby“

Obrázek č. 35 a 36 „V trávě“

Obrázek č. 37, 38 a 39 „Na pláži“

Tabulka č.2

Didaktické kategorie uvedené vyučující Lenkou

Obrázek č.	Učivo dle ŠVP	Cíl	Výtvarné úkoly
20, 21	Vesmír	Míchání barev, rozlišování teplých a studených odstínů, sledování a použití kontrastu barev.	Na černý podklad tvoříme noční oblohu, rozsypané hvězdy – žlutá, bílá – stříkáme kartáčkem. Na bílý podklad malujeme planety atd. dle vlastní fantazie. Namalované objekty vystřihujeme, koláž na nebe.
22, 23	Zimní sporty	Vnímání těla.	Zobraz postavu sportovce. Použij tuš na kresbu linií a suchý pastel k vybarvení.
24, 25	Skupinová práce, pozorování, sebehodnocení	Uplatnění prostorového uspořádání, tvary.	Obkresli všechny šablony, vystřižni. Vystřiž také z fotografie svoji hlavu. Barevně a vesele vymaluj šaškovi oblečení. Slep vše dohromady, na správné místo.
26, 27, 28	Míchání barev	Vnímat rozdíl mezi kresbou a malbou, teplými a studenými barvami.	Nakresli na čtvrtku síť s velkými oky (cca 3cm). Přes síť obkresli svoji ruku, ruka přináší teplo. Síť uvnitř ruky budeme vybarvovat různými odstíny teplých barev, síť okolo ruky je zima za oknem, použijeme tedy barvy studené.
29, 30, 31	Jarní květiny	Pozorování, malba i kresba.	Na základě svého pozorování změn v přírodě zobraz šerík,

			vyjádří objem květu barvami. Využij prostor čtvrtky.
32, 33, 34	Les - modelování	Zobrazení hub na základě svých zkušeností.	Zobraz houby přimačkáním modelovací hmoty k papíru. Doplň prostředí s využitím barev modelovací hmoty
35, 36	Louka	Vnímání barev, linií a tvarů vzhledem k prostoru.	Vnímej na fotografiích barvy trávy. Jaké jsou zblízka a z dálky? Zobraz pomocí suchého pastelu trávu a život v ní.
37, 38, 39	Léto	Prostorové vyjádření, práce ve skupině, míchání barev, vzájemná spolupráce.	Na čtvrtku namaluj břeh moře a písčnou pláž. Podle šablony vystříhni žabky. Vymaluj tak, jak chceš. Vše slep dohromady.

Co je obsahem hodin výtvarné výchovy?

Celkový počet odůčených hodin 8	Rozvíjení smyslové citlivosti	Uplatnění subjektivity	Ověřování komunikačních účinků
Počet hodin, ve kterých se zaměřila na plnění domény	7	2	1

Z tabulky vyplývá, že ani vyučující Lenka nedokáže správně uchopit učivo a cíl výtvarné výchovy. Opět na základě nesprávně vyhotoveného ŠVP ZV uvádí místo učiva náměty do hodin (př. Léto, Louka, Vesmír). Jedenkrát je učivo uchopeno spíše jako organizační forma (skupinová práce). Cíl hodiny, čeho má žák dosáhnout, není správně formulován, a proto hrozí, že si učitelka není cíle vědoma (př. pozorování, malba, kresba). Výtvarné úkoly jsou uvedeny jako pracovní postup pro tvorbu. V některých případech dokonce

nejsou v souladu s cílem, např. cílem bylo uplatnění prostorového uspořádání – práce probíhala v uspořádání plošném (obr. 24, 25)

Uvádí, že nejvíce se zaměřuje na rozvíjení smyslové citlivosti. Setkáváme se ale jen s úkoly založenými na vizuálním vnímání. Nejčastěji jsou hodiny orientovány na práci s barvou, míchání barvy, práci s teplými a studenými odstíny (obr. 20, 21), vystižení objemu (obr. 29, 30, 31), kontrastu (obr. 26, 27, 28), rytmu (obr. 37, 38, 39). Žáci pracují s linií, tvarem, věnují se detailu, kompozici (obr. 22, 23). Uplatnění subjektivity se ojediněle objevuje v práci a tvorbě s představami, pocity a osobními zkušenostmi. V některých případech vyučující dává jen podnět k následné tvorbě a dále vede rozhovory s žáky o jejich představách, zkušenostech (obr. 22, 23, 35, 36), jindy je vše dáno, komunikace neprobíhá a práce ztrácí svobodu. Nejsou zde vytvořeny podmínky pro tvořivost a projevení originality, nevyzývají ani ke sdílení obsahu a postupu. Jedná se o práci se šablonou (obr. 24, 25), s pevnými pravidly a vzorem (obr. 37, 38, 39), anebo výuku zaměřenou na manuální zručnost (obr. 32, 33, 34) a získání technických dovedností (obr. 26, 27, 28). V závěru hodiny při krátké reflexi a hodnocení si žáci představují obsah svého zobrazení, ocení svoji nebo spolužákovu práci. Takto vyučující chápe náplň učiva týkajícího se ověřování komunikačních účinků.

Jaké jsou obecné cíle výtvarné výchovy?

Učitelka Lenka nachází cíl výtvarné výchovy v přesvědčení, že je potřeba žáky vybavit poznatky, dovednostmi, pracovními návyky. Dále podle jejích slov chce vytvářet podmínky pro rozvoj estetického cítění, podporovat fantazii při tvorbě, odvahu používat barvy, seznamovat s výtvarnými technikami a historií umění.

Z analýzy a pozorování je však znatelné, že žáci jsou v tvorbě příliš vedeni a svazováni pravidly, objevuje se jen málo témat zaměřených na využití a rozvoj fantazie a estetického cítění. Seznamování s výtvarným uměním nebylo žákům umožněno v žádné vyučovací hodině.

Zabývá se vyučující plánováním výuky? Jak výuku řídí?

Obsah učiva v ŠVP pro výtvarnou výchovu pro tento ročník (příloha č. 5) je velmi konkrétně daný, místo učiva jsou uvedeny náměty nebo techniky, které se tedy vyskytují i v týdenním tematickém plánu. Učitelka sama se vyslovila, že se jí takto nepracuje dobře, plán jí příliš svazuje. Navíc pravděpodobně nedokáže aplikovat požadované učivo

a výstupy z RVP ZV na tento ŠVP. Učivo v tematickém plánu je sestaveno do týdnů, jsou zde uvedena zadaná témata (příloha č. 7). Po roční praxi učitelka zhodnotila, že týdenní plány nejsou vhodné. Jedná se o předmět s hodinovou dotací, pokud se stane, že hodina není z nějakého důvodu odučena, není možné plán stihnout.

V písemné přípravě se zaměří na východisko pro volbu námětu, motivaci a popis techniky. Na začátku výuky jsou žáci seznámeni s cílem a náplní, proběhne motivace, je jim představena technika, kterou se učí zvládat pod učitelčíným vedením. Na závěr proběhne krátká reflexe a hodnocení. Hodnotí převážně kladně, klasifikaci do žákovské knížky neprovádí vždy. Čas věnuje i mimo hodinu výtvarné výchovy individuálnímu hodnocení práce každého žáka.

Výuka probíhá v kmenové třídě individuální formou práce.

Žáci si mohou pomáhat, komunikovat. Ve třídě je příznivé klima, vyučující má kladný vztah k dětem, radí, pomáhá a povzbuzuje při práci.

Jak učitelka přistupuje k hodnotám? Jak zachází s reflexí a hodnocením?

Nejdůležitější hodnotou, která je vyzdvihována, je pravděpodobně dobrá práce, odpovědnost za proces i výsledek. Učitelka podporuje spolupráci, pomoc, uznání a toleranci vůči ostatním. Pokud vyučující pracuje se vzorem a šablonou, jsou práce žáků velmi podobné. V případě, kdy východiskem k práci je jen impulz, vyskytují se rozdíly v přístupu k práci, v projevení výtvarných schopností a tvořivosti.

Žáci v reflexi a hodnocení představují a oceňují svoji práci, vysvětlují svoje volby. Občas hodnotí žáci své ostatní spolužáky. Z časových důvodů probíhá tato část hodiny jen stručně, není tedy možné odkrýt více o obsahu zobrazení. Kritériem pro hodnocení je dodržení postupu, vyváženost a čistota práce.

Jak je naplňována enkulturační funkce školy a výtvarné výchovy?

V hodinách se nepracuje ani nevychází z ukázek uměleckých děl. Cílem této výuky výtvarné výchovy ve 3. ročníku není přivádět žáky ke kulturnímu dědictví a vytvářet k němu vztah. Jedenkrát pracovala s knihou Antoine de Saint-Exupéryho, Malý princ. Žáci se seznamovali s dílem a vytvářeli ilustraci vesmíru. V dotazníku klade důraz na vazbu na dějiny umění, prozatím však devítileté děti touto cestou nevede.

Jak je naplňována komunikační funkce ve výtvarné výchově?

V hodinách výtvarné výchovy je tato složka naplňována jen částečně. V závěru hodiny probíhá krátká reflexe. Žáci nemají možnost sdělit v komunikaci záměr a obsah tvorby. Podle vyučující je hodinová dotace na tento předmět velmi málo, proto nestihne komunikovat s žáky o jejich tvorbě. Nebyla zařazena hodina, kde by vznikl větší prostor pro sdílení názorů a postojů k umění, kultuře.

4.5.3. Učitelka Michaela, autorka diplomové práce

(věk 46 let; pedagogická praxe 22 let; dosažené vzdělání středoškolské, doplňuje si vysokoškolské vzdělání, obor Učitelství 1. stupně, specializace na VV; vyučuje výtvarnou výchovu ve 4. a 5. ročníku)

Fotografie žákovských prací

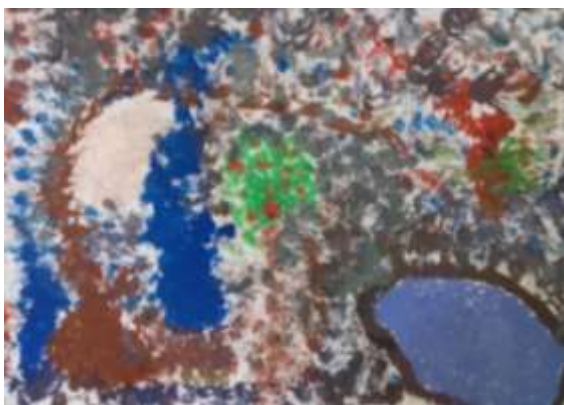
Obrázek č. 40 a 41 „Ve sněhu“

Obrázek č. 42 a 43 „Předmět denní potřeby, jeho poznávání a proměny“

Obrázek č. 44 a 45 „Moje místo“

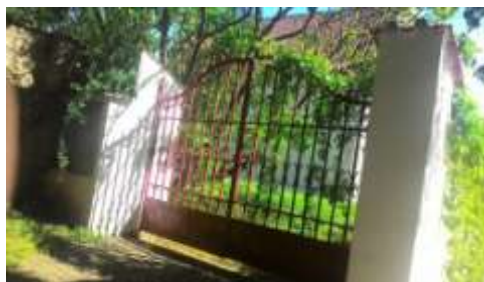
Obrázek č. 46 a 47 „Moje dětská knížka“

Obrázek č. 48, 49 a 50 „Světlo a stín“

Obrázek č. 51 a 52 „V pohybu“

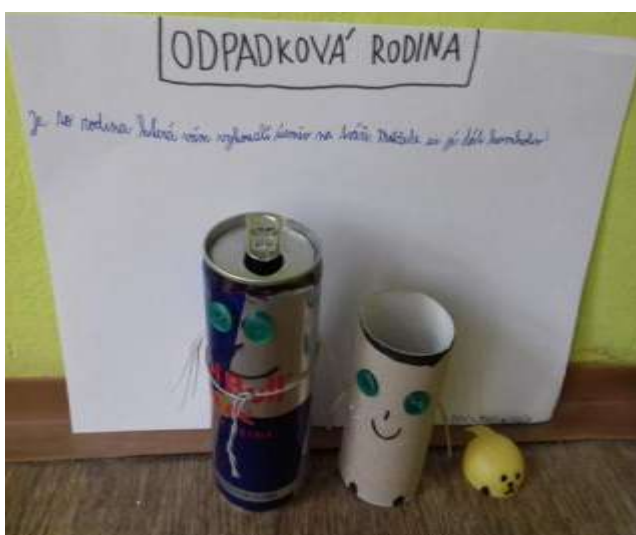
Obrázek č. 53, 54 a 55 „Dívej se a foť!“

Obrázek č. 56 a 57 „Naše škola“

Obrázek č. 58, 59 a 60 „Znamení zvěrokruhu“

Obrázek č. 61 a 62 „Z odpadu...“

Tabulka č.3

Didaktické kategorie uvedené vyučující Michaelou

Obrázek č.	Učivo dle ŠVP	Cíl	Výtvarné úkoly
40, 41	Výtvarné vyjádření věcí	Žák vnímá vedení linie při netradičním způsobu zobrazování	<p>Vyber jednoduchý motiv, věc, „něco“ a zobraz vyšlapáváním do sněhu.</p> <p>Promysli postup zobrazování v prostoru.</p> <p>Přemýšlej o pohledu z výšky.</p>
42, 43	Pozorování estetické úrovně předmětů denní potřeby, vlastní návrhy, modely	<p>Žák pojmenovává a porovnává tvary, objekty na základě smyslového vnímání.</p> <p>Ve výtvarném vyjádření užívá a kombinuje linie, tvary.</p>	<p>Vnímej předměty jen určitými smysly – zrak, hmat, sluch, čich.</p> <p>Zachyť strukturu předmětu pomocí frotáže.</p> <p>Pozoruj předmět se všemi detaily a nakresli.</p> <p>Změň předmět tak, aby měl jiný tvar, plnil jinou funkci.</p>
44, 45	Poznávání způsobů malířského vyjadřování na příkladech konkrétních výtvarných děl - krajina	Žák porovnává interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace	<p>Pozoruj díla malířů – impresionistů. Pověz, jaké dojmy a pocity vyvolávají.</p> <p>Jak se malíři vyjadřovali? (jasné barvy, krátké tahy štětcem, dojmy...)</p> <p>Jaké je tvoje krásné místo? Namaluj.</p>

46, 47	Pozorování estetické úrovně dětských knih, rozlišování kreseb významných ilustrátorů dětských knih, výstava oblíbených ilustrátorů	<p>Žák porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření – ilustrace.</p> <p>Zaměřuje se na komunikační účinky ilustrace a hovoří o nich.</p> <p>Užívá pro svá vyjádření linie a body v plošném zobrazení tak, aby po tisku dosáhl návrhu vlastní ilustrace.</p>	<p>Seznam ostatní žáky s ilustrátorem tvé oblíbené knížky.</p> <p>Sleduj ilustraci.</p> <p>Jak výtvarník pracoval?</p> <p>Porovnej ilustrace se spolužákovou knihou.</p> <p>Navrhni svoji vlastní ilustraci ke tvé knize – rytí linií a bodů do polystyrenové destičky, následný tisk.</p>
48, 49, 50	Poznávání způsobů malířského vyjadřování na příkladech konkrétních děl	<p>Žák pozoruje a pojmenovává světlostní poměry.</p> <p>Zobrazí vhodnými prostředky světlá a tmavá místa.</p>	<p>Pozoruj světlo a stín na dílech umělců, ukazuj rozdílná místa.</p> <p>Při pozorování tvé lahve na pití najdi vhodné místo, kde vidíš světlá a tmavá místa. Jak je zobrazíš?</p> <p>Pokus se vystihnout tato místa.</p>

51, 52	Sochařství a příroda, pozorování soch	Žák uplatňuje osobitost svého vnímání v přístupu k realitě, k vlastní tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření. Na základě pozorování žák vymodeluje postavu v pohybu, gestu a umí vysvětlit, co sděluje.	Pozoruj sochy (Myslбек, Zoubek, Róna). Co sdělují? Popiš gesta, výraz. Na dřevěném modelu znázorni pohyb, dynamiku. Vymodeluj lidskou postavu v pohybu. Co tvoje postava vyjadřuje? Která část o tom nejvíce vypovídá?
53, 54, 55	Vyhledávání zajímavých prvků ve svém okolí Vztah k životnímu prostředí	Zachytit prvek architektury nebo prostředí fotografií. Uvědomit si kompozici ve fotografii. Provést výběr tří zdařilých fotografií. V komunikaci s ostatními popsat důvod pro výběr fotografie. Reflektovat vlastní vybrané práce.	Pozoruj a vnímej okolí. Pořid' řadu fotografií zajímavých míst, prvků architektury, okolí. Vyber tři fotografie, které si ti zdařily. Svůj výběr zdůvodni při společné debatě.
56, 57	Vyhledávání zajímavých prvků architektury ve svém prostředí	Žák užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazných vyjádření ve vztahu	Pozoruj budovu naší školy, veď se spolužákem rozhovor o prvcích a zajímavých

		<p>k celku po dohodě se spolužákem.</p> <p>Porovnává různé interpretace znázorněných prvků.</p>	<p>místech.</p> <p>Vyberte tři místa, na které by ses zaměřil ve své práci.</p> <p>Vytvoř papírovou koláž části naší školy.</p> <p>Proveď tisk z koláže.</p> <p>Zhodnot', jak se vydařilo zobrazení jednotlivých prvků.</p>
58, 59, 60	Sochařství a příroda	<p>Žák se seznamuje s díly sochaře našeho regionu, uvažuje o tvorbě</p> <p>Žák užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy) v prostorovém vyjádření.</p>	<p>Pozoruj dílo sochaře Václava Levého. Jak tvořil?</p> <p>Vyber si jeden způsob tvorby (přidávání, ubírání) a znázorni svoje znamení zvěrokruhu.</p>

61, 62	Vztah k životnímu prostředí	V komunikaci s ostatními vytvoří a obhájí tvorbu z odpadu.	<p>Vyjádří své pocity a dojmy, myšlenky z fotografií životního prostředí</p> <p>Seznam se s tvorbou Veroniky Richterové. Jak ne tebe její tvorba působí?</p> <p>Vytvoř z odpadu nový využitelný předmět (hračka, předmět denní potřeby, dekorativní předmět,...)</p> <p>Představ ostatním svůj nápad, funkčnost, určení.</p>
--------	-----------------------------	--	--

Co je obsahem hodin výtvarné výchovy?

Celkový počet odučených hodin 10	Rozvíjení smyslové citlivosti	Uplatnění subjektivity	Ověřování komunikačních účinků
Počet hodin, ve kterých se zaměřila na plnění domény	10	8	9

Opět jsou uváděna místo učiva témata (př. Vztah k životnímu prostředí, Sochařství a příroda), která jsou obsažena ve ŠVP ZV. Učivo tak, jak jej vyučující uchopuje, je konkretizováno v cílech hodiny (př. Žák porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření – ilustrace. Zaměřuje se na komunikační účinky ilustrace a hovoří o nich. Užívá pro svá vyjádření linie a body v plošném zobrazení tak, aby po tisku dosáhl návrhu vlastní ilustrace). Je si vědoma, co je učivem výtvarné výchovy, proto se snaží výuku podle nesprávně vyhotoveného vzdělávacího programu pojmout v souladu

s RVP ZV. Výtvarné úkoly jsou za sebou řazeny podle principu posloupnosti a jsou voleny tak, aby bylo dosaženo cíle hodiny.

Hodiny jsou naplňovány vnímáním, pozorováním, tvorbou, imaginací, vzájemnou komunikací, seznamováním a rozvíjením vztahu k výtvarnému umění. Ve výuce je využíváno zrakových vjemů, objevují se též ojediněle podněty pro poznávání dalšími smysly (hmat, sluch). Žák užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, světlostní a barevné kvality, textury) v plošném, objemovém, prostorovém vyjádření. Pracuje se vztahy podobnosti, kontrastu. Využívá prostředky pro vyjádření pocitů, nálad, fantazie, představ, osobních zkušeností. Subjektivní přístup využívá v tvorbě a interpretaci, v objasňování vlastní tvorby, ale též v pohledu na umění. Stimulem na začátku bývá výzva k řešení výtvarného problému (obr. 40, 41), setkání s uměním a následná tvorba (obr. 46, 47), hra (obr. 42, 43), pozorování (obr. 48, 49, 50). Žáci využívají své technické i výtvarné dovednosti tak, aby vedly k vlastnímu autentickému vyjádření. To se ale podaří jen v některých případech. V tomto věku se objevuje krize výtvarného projevu, proto se setkáváme i s kopírováním (obr. 46, 47), nezájmem, odmítáním (neodevzdání práce, podceňování se, neochota zkusit). Osvědčilo se proto zavádění nových technik, postupů, zadávání netradičních úkolů (např. vyšlapávání zobrazení do sněhu (obr. 40, 41), fotografování (obr. 53, 54, 55), tisk (obr. 56, 57), práce s materiály (např. s keramickou hlinou – obr. 58, 59, 60, drátem a alobalem – obr. 51, 52, odpadovým materiálem – obr. 61, 62). Setkáváme se s využitím objektů, s ilustrací k textům, s volnou malbou, sochařstvím, architekturou, fotografií.

Komunikační doména je naplňována během výuky, v reflexi a hodnocení. Při individuální činnosti probíhají rozhovory o záměru tvorby před, při nebo po tvorbě. Při skupinové práci probíhá živý dialog o námětu i postupu. Žáci projevují své pocity pozitivní i negativní. Učitelka sleduje aktivní přístup žáka ke komunikaci, jeho názory, postřehy ke své tvorbě i k tvorbě ostatních.

Zabývá se tím, co výuka žákům přinese, zda buduje vztah k umění, k tvorbě, poznávání i sebepoznávání.

Vyučující se snaží nastavit podmínky pro svobodné vyjádření, protože se ale u žáků setkává s jednoduchými volbami a přístupy, stanoví často konkrétní techniku, nebo určí omezený výběr. Dbá také na vzbuzení odpovědnosti za odvedenou práci.

Jaké jsou obecné cíle výtvarné výchovy?

Učitelka Michaela během vykonávání své profese a při studiu na vysoké škole dospěla k přesvědčení, že ve výtvarné výchově je hlavním úkolem pedagoga poskytnout žákům prostor pro tvorbu, sdílení, zkoumání, objevování, sebevyjádření a vzájemnou komunikaci nad vlastní tvorbou, vnímaným objektem, uměleckým artefaktem. Tato komunikace musí probíhat všemi směry. Důležitý je vzájemný respekt a úcta mezi učitelem a žákem i mezi žáky samotnými. Žák přijme úkol a učitelka neomezuje žakovu cestu za splněním.

Zabývá se vyučující plánováním výuky? Jak výuku řídí?

Konkretizované učivo výtvarné výchovy v ŠVP (příloha č. 6) není uvedeno správně tak, aby vyučující věděl, na co se má zaměřit (např. sochařství a příroda, vztah k životnímu prostředí, pozorování barev), oblast týkající se komunikačních účinků není zastoupena vůbec. Učitelka musí být dobře seznámena s RVP ZV, s očekávanými výstupy a učivem, aby naplnila všechny oblasti. Na začátku školního roku vypracuje podle ŠVP tematický plán (příloha č. 8) na každý měsíc školního roku. Na základě připraveného plánu se snaží naplnit hodiny učivem a připravuje úkoly do konkrétních hodin. S tímto plánem ale i nadále pracuje a upravuje ho podle potřeby a nových situací.

Písemná příprava je stručná, jen v bodech. Věnuje se jí ale tak, aby výuka měla tvořivou, pracovní atmosféru, byla smysluplná a zajímavá pro žáky. Sleduje stanovený cíl, promyslí výtvarné úkoly, techniku, počáteční impuls či motivaci. Zabývá se plánováním otázek k reflexi a hodnocení. Je ale důležité podotknout, že k takové přípravě byla učitelka přivedena až studiem a přesvědčením o důležitosti výtvarné výchovy pro další výchovu a vzdělávání.

Průběh vyučovací hodiny není vždy shodný. Někdy je sdělen cíl a úkoly hned na začátku, jindy se pracuje nejprve s představami, s uměleckým dílem. Proběhne imaginace, vyvolání představ, vzpomínek, osobních zkušeností a jejich přetváření. V některých hodinách dochází hned na začátku ke sdílení představ, jindy je tato část součástí reflexe v závěru. Poté vyučující stanoví techniku nebo proběhne společné zamýšlení a rozhovor nad volbou techniky. Během práce probíhá vzájemná interakce na úrovni mezi žáky, žákem a učitelkou. Vysvětlují si postupy, předkládají návrhy, snaží se pracovat s chybou. Učitelka se však snaží do práce dětí násilně nezasahovat. Závěrečných 15 minut je určeno reflexi a hodnocení. Výhodou je malý počet žáků ve třídě, každý má příležitost se vyslovit.

Jak učitelka přistupuje k hodnotám? Jak zachází s reflexí a hodnocením?

Pomocí námětů, motivací, organizace práce a dalších prostředků předkládá učitelka před žáky tradičně uznávané lidské hodnoty (přátelství, svoboda, pomoc druhým, tolerance, uznání, originalita). Ukazuje umělecká díla, výtvary a důsledky působení lidské společnosti na přírodu, životní prostředí, mezilidské vztahy. Vede k poznávání sebe sama, svých schopností, dovedností, ostatních spolužáků např. při reflexi a hodnocení. Dává možnost uplatňovat tvořivost, nápaditost, objevovat nové. Podporuje vytrvalost a odpovědnost v práci, spolupráci, komunikaci, svobodu názoru. Připouští, že někdy je obtížné probudit vnitřní motivaci žáka pro dobrou práci a spolupráci, a také ne vždy se to podaří. Výsledné práce vypovídají o odlišném přístupu žáka k úkolu, o jeho motivaci k činnosti, interpretaci i komunikaci.

V reflexi žáci přibližují obsah a záměr své tvorby. Při sebehodnocení se snaží ukázat, co se naučili, co poznali, hledají dobrá i slabá místa. Ostatní kladou otázky a společně hodnotí a oceňují. Při občasné klasifikaci do žákovské knížky je přihlédnuto k postoji k tvorbě, splnění kritérií, k sebehodnocení. Nejčastěji se klasifikuje známkou 1, ale vyskytovalo se i hodnocení dalšími známkami. Pokud se stalo, že žák svoji práci neodevzdal a neměl pro to závažný důvod, byl hodnocen do žákovské knížky slovně – „nesplnil úkol“.

Jak je naplňována enkulturační funkce školy a výtvarné výchovy?

Vyučující se snaží naplnit enkulturační funkci školy v hodinách výtvarné výchovy. Cílem je ukázat žákům cestu k umění, kultuře. Chybí však nějaký koncept pro všechny ročníky, aby probíhala návaznost, která by vedla učitelku i žáky k postupnému rozvíjení vztahu k umění. Výběr je omezen učitelčiným přehledem a znalostmi o výtvarném umění, je nahodilý. Nechává žáky sdělovat myšlenky, názory a pocity při pozorování výtvarných děl promítaných na interaktivní tabuli. Seznamovali se s architekturou v obci, zajímavá místa fotili a poté o nich hovořili. Zabývali se estetikou věcí denní potřeby a navrhovali nové využití a design. Porovnávali ilustrace dětských knih, hledali, jaká zobrazení jsou typická pro dané ilustrátory

Jak je naplňována komunikační funkce ve výtvarné výchově?

Do výuky výtvarné výchovy učitelky Michaely komunikace patří. Sama považuje tyto hodiny za náročné (srovnatelné s výukou hudební výchovy). Jsou však alespoň občas

naplněné zajímavými přístupy, postřehy žáků, sdílením, nadšením. Také žáci hodnotí některé hodiny jako náročné nebo výjimečné: „*Bylo to těžký, ale povedlo se mi ...*“ „*Bylo to úžasný!*“ „*Nečekala jsem, že to takto dokážu.*“ (z reflexí žáků)

Komunikace probíhá při motivaci, během vyučování, při ověření porozumění zadání výtvarného úkolu, během tvorby i na závěr nad žákovskou tvorbou.

Žáci se naučili krátce provést reflexi a hodnocení sebe sama i ostatních v duchu tolerance. Kladou si navzájem otázky, rozvíjí diskuzi nad tvorbou, oceňují dobré práce nebo jejich části či detaily. Dovedou se oprostít od kamarádských vztahů a zjednodušeného hodnocení.

5 Příležitosti ke komplexnějšímu naplnění výuky tří vyučujících

U Jany se v hodinách neobjevuje práce s prvky vizuálně obrazného vyjádření v prostorovém uspořádání, nepracuje se s objemy, objekty. Zkušenosti nabyté zrakovým vnímáním nejsou dávány do souvislostí s ostatní smyslovou zkušeností. Úkoly nejsou zaměřeny na představy žáků, ale představy učitelky. Není poskytnut prostor pro experiment, hru. Výuka není navázána na umění, žáci se neučí sdílet názory, představy, pocity z obsahu, číst významy vizuálně obrazných vyjádření, nemohou utvářet osobní postoj. Je nedostatečně pojata reflexe, která by přispívala ke vzájemnému pochopení tvorby, umožnila komunikaci s ostatními vrstevníky.

Lenka pracuje s vjemy vznikajícími na základě vizuálních podnětů, nebylo využito dalších smyslů k poznávání a vnímání. Chybí nové a zážitkové metody práce. Neprobíhá seznamování s uměleckým dílem, jeho interpretace, poznávání a porovnávání odlišných zkušeností a hledání komunikačního obsahu. Ukázalo se, že pokud dá vyučující dětem svobodu v projevu, práce jsou skutečnou výpovědí, jsou zajímavé a originální (např. zimní sporty).

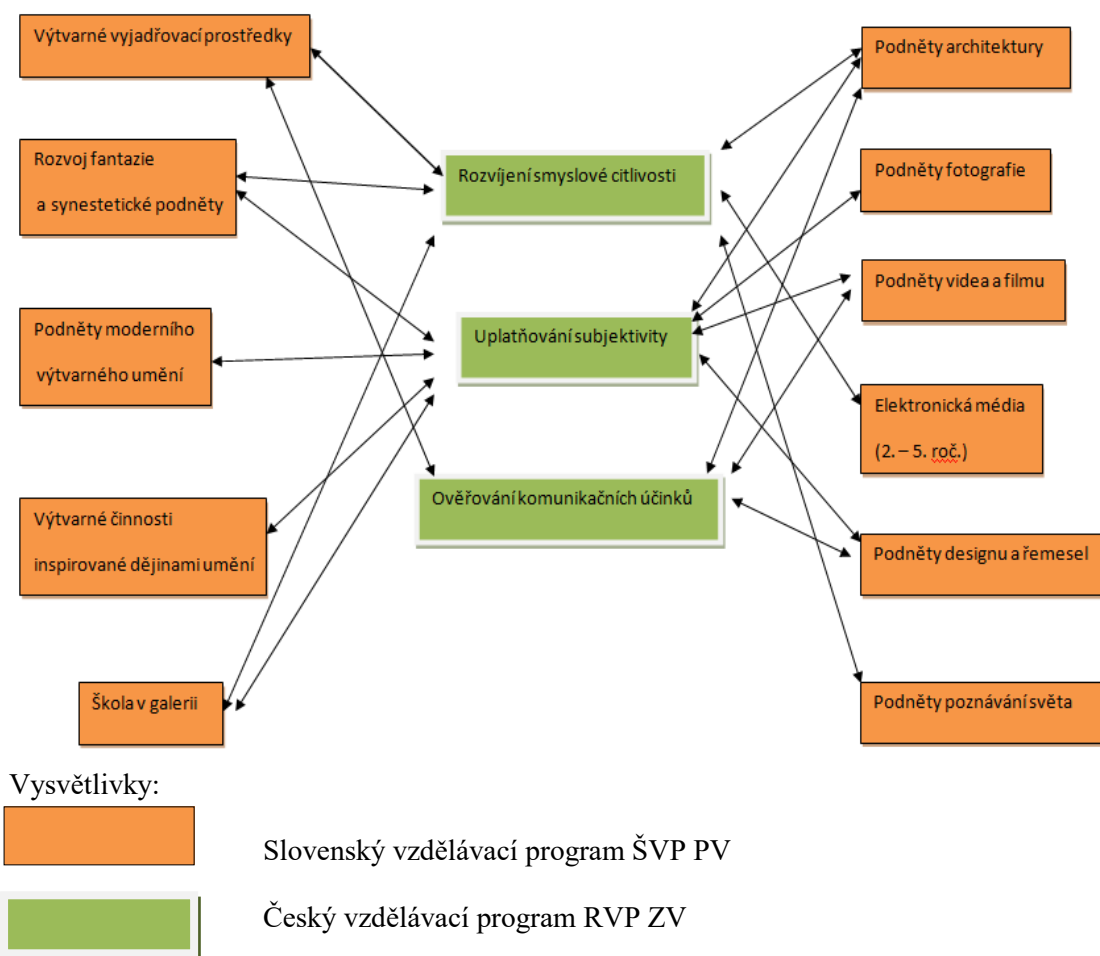
Michaela nezařazuje výtvarné řady a projekty, které by déle rozvíjely téma. Nedostatečně je také zastoupeno a využito vnímání ostatními smysly (čich, chuť). Při seznamování a přibližování k umění není jasný dlouhodobý cíl. Ve ŠVP není stanoveno, co a kdy bude žákům představeno. Jsou náhodně vybírána díla a autoři, není možno navazovat na předešlé žakovské zkušenosti. Chybí koncept sloužící k rozvoji postojů a vztahu k umění.

6 Jak přispět k porozumění obsahu výtvarné výchovy

Analýza dat a zamyšlení nad stavem výtvarné výchovy ve školách staví novou otázku – jak více pomoci učitelům k porozumění a uchopení výuky výtvarné výchovy? Slovenský Státní vzdělávací program pro primární vzdělávání (2015) nabízí svým pedagogům učivo strukturované do témat, která tvoří základ vzdělávacího obsahu. Pro každý ročník je stanoven výkonový a obsahový standart, kterého by měli žáci dosáhnout. Zároveň seznamuje s činnostmi a příležitostmi k rozvoji žáků a umožňuje pedagogům tvořivý přístup k tématům. I zde ale nacházíme některá negativa v určení témat. Je zde snaha postihnout vše, ale to není v tomto rozmanitém oboru možné. Přílišná konkretizace je tedy také nevyhovující. V grafu č. 3 vidíme, kde se oba programy, český a slovenský, setkávají a jak jsou si svým obsahem blízké.

Otázka, jak přiblížit obsah učiva učitelům, kteří by jej poté přijali a uvedli do reálné výuky je otevřená.

Graf č. 3

Závěr

Práce se opírá o základní pedagogickou terminologii, kurikulární dokumenty, výzkumy a zjištění oborových didaktiků. Úvodní část se stala východiskem pro realizované výzkumné šetření. To bylo zaměřeno na porozumění učivu výtvarné výchovy u tří vyučujících. Ze získaných dat nemohou být vyvozeny obecné závěry, mohou však přispět k poznání, s jakou skutečností se můžeme setkat na našich školách.

Z výzkumu vyplývá, že zásadním problémem, se kterým se všechny vyučující potýkají, je nesprávně vyhotovený ŠVP ZV. Místo konkretizovaného učiva jsou stanovena témata a techniky. To nepřináší pro učitele svobodu v plánování, ale naopak je to velmi svazující. ŠVP ZV mají mnohdy velice nízkou úroveň, učivo zde chybí. Jestliže se vyučující důkladně neseznámí s obsahem RVP ZV a neporozumí oboru, plánování výuky vychází z nekvalitně pojatého ŠVP ZV, pak není možné splnit očekávané výstupy. (příloha č. 2) U Jany a Lenky se setkáváme nedostatečnou odbornou vybaveností pro plánování výuky. V jejich přípravách se neobjevují didaktické kategorie, které výtvarná výchova vyžaduje, Michaela se díky studiu tohoto oboru na tyto kategorie snaží zaměřit. Dále je také možno vysledovat, že ne vždy se vyučující zabývá při plánování hodin otázkou smysluplnosti a návaznosti na zkušenosti dětí.

Setkáváme se s tím, že ani sama vyučující nedokáže sdělit, co chce žáky naučit. Z reflektivního dotazníku se na tuto otázku objevují např. odpovědi – *prožitek reálného světa, změny v přírodě, modelování, skupinová práce, louka*. Co učitelka učila, jsem se pokusila vysledovat ze zadání výtvarných úkolů a z výsledných prací žáků. Nejčastěji se setkáváme s učivem rozvíjejícím smyslovou citlivost, menší prostor nechávají vyučující pro uplatnění subjektivity. Všechny tři oblasti by měly být zastoupeny stejnou měrou, to však nevyklučuje jejich propojování a překrývání, jak uvádí Vančát (2003). Nedostačující je ověřování komunikačního účinku tvorby, a to hlavně z důvodu, že vyučující Jana a Lenka vidí naplnění této domény v krátké reflexi v závěru hodiny po vlastní žakovské tvorbě a v komunikaci při tvorbě.

Výuka probíhá ve všech třídách v bezpečném a přátelském prostředí, vyučující zprostředkovávají a předávají lidské hodnoty tradičně uznávané, podporují mezi žáky přátelství, ochotu pomoci, toleranci, bezpečí. Pro učitele 1. stupně je přirozené věnovat se hodnotám při každé příležitosti, tento úkol je spjat s celou osobností pedagoga a jeho působením ve výchovně vzdělávacím procesu i mimo něj.

U dvou vyučujících se nesetkáváme s naplňováním enkulturační funkce výtvarné výchovy. Jejich výtvarná výchova není spojena s uměním. Třetí vyučující se snaží zařazovat seznamování s uměním a pěstování vztahu ke kulturnímu dědictví. Probíhá ovšem nahodile, příležitostně, bez koncepce.

Komunikační funkce není také zcela pochopena a uskutečňována. Podle RVP ZV je očekávaným výstupem přivést k chápání procesu tvorby jako způsobu nalézání a vyjadřování osobních prožitků i postojů k jevům a vztahům v mnohotvárném světě (RVP ZV, 2017). Pastorová (2004) varuje před hrozbou pasivního a nekritického přijímání podnětů a vyzývá k tvořivému přístupu k vizuální komunikaci, ke všemu, s čím děti přicházejí do styku.

Kde tedy hledat příčinu neuvědomění si a nenaplnění obsahu VV? Pedagožky se odvolávají na nedostatek času v jedné hodině. Je ale patrné, jak uvádí Uhl Skřivanová (2013), že stále převažuje domněnka, že ve výtvarné výchově se musí pracovat a tvořit ve smyslu používání tradičních a osvědčených technik za účelem vystavení žákovské tvorby na nástěnkách. Příčinou je nejspíše neznalost či neporozumění RVP ZV pro výtvarnou výchovu, anebo právě široká volnost. Učitelé plánují výuku intuitivně, mají nápad a ten se vždy „napasuje“ do některého okruhu učiva. Tady se musím připojit k výsledkům výzkumu Petry Šobáňové (2013) a je smutné, že uběhly další roky s RVP ZV a běžný učitel se stále neodpoutal od původního pojetí výtvarné výchovy. Za používanými pojmy v kurikulárním dokumentu si těžce představuje to, co má žáky naučit, co je tím základem, na kterém budou žáci dál stavět. Na obranu pedagogů však dodávám, že orientovat se ve všech oborech je pro pedagoga složité a náročné, jen těžko je možné uchopit všechny předměty velmi kvalitním a hlubokým přístupem.

Protože se nacházím ve stejné situaci jako moji kolegové, hledala jsem inspiraci i v dalších vzdělávacích programech jiných zemí, které mohou být inspirací. Setkáme se ovšem s tím, že se také objevují určitá negativa. Je zapotřebí, aby pedagog měl k dispozici srozumitelný koncept vzdělávání v tomto oboru s dostatečnou svobodou pro vlastní realizaci předávání učiva v rámci tématu. Potom by ustoupilo intuitivní vyučování a nejistota z neporozumění požadavků kurikulárních dokumentů.

V závěru si dovoluji podotknout, že hledání správného pojetí a cesta k pochopení toho, co si výuka výtvarné výuky žádá, je pro každého učitele dlouhá, proto by jistě uvítal pomoc ve smyslu kvalitních seminářů při dalším vzdělávání pedagogů, kde by dostal

odpovědi na svoje otázky. Potom, dle mého názoru, by se jeho vztah k výuce proměnil, a tím by se výtvarná výchova mohla stát opět uznávaným a přínosným školním předmětem.

Tuto moji myšlenku potvrzují slova Jana Slavíka (Symposium ČS INSEA Plzeň, 2004, s. 138):

„Prakticky by to mělo znamenat, že učitelé na základě hlavních myšlenek RVP si nejenom dokážou uvědomit svou vlastní koncepci výtvarné výchovy, ale budou též umět tuto osobní koncepci srozumitelně a strukturovaně formulovat do školního vzdělávacího programu, realizovat ji v konkrétní výuce, posuzovat kvalitu této realizace v kontextu svého programového pojetí, na základě svého hodnocení zdůvodněně měnit i samotnou koncepci – a to včetně návrhů na budoucí změny v RVP.“

Cílem této diplomové práce bylo přispění ke zkvalitnění porozumění učitelů 1. stupně ZŠ učivu výtvarné výchovy. Mě samotnou práce dovedla k zahájení revize školního vzdělávacího programu pro výtvarnou výchovu naší školy. Moje kolegyně se začaly o tento předmět více zajímat a změnu rády přivítají. Proto se domnívám, že cíl práce byl splněn a její vypracování přispělo k začátku změn v uchopení výtvarné výchovy v naší škole.

Seznam použitých informačních zdrojů

BEČVÁŘOVÁ, Ivana. *Výtvarná dramatika v pedagogické praxi*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0906-5.

BERTRAND, Yves. *Soudobé teorie vzdělávání* [online]. Praha: Portál, 1998 [cit. 2018-03-18]. ISBN 80-7178-216-5. Dostupné z: https://is.muni.cz/www/346396/Soudobe_teorie_vzdelavani_A5.pdf

BRÜCKNEROVÁ, Karla. Paleta hodnotících situací a hodnotících přístupů ve výtvarné výchově. *Studia paedagogica* [online]. 2011, **16** [cit. 2017-11-27]. DOI: 10.5817/SP2011-2-3.

BRÜCKNEROVÁ, Karla. *Skici ze současné estetické výchovy: Termín, kontext, praxe a teorie* [online]. Brno, 2010 [cit. 2017-11-27]. Vedoucí práce Prof. PhDr. Milada Rabušicová, Dr.

Co je kreativita. *Společnost pro kreativitu ve vzdělávání* [online]. Praha: Crea-Edu, 2017 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://www.crea-edu.cz/co-je-kreativita>

FULKOVÁ, Marie. *Diskurs umění a vzdělávání*. Jinočany: Nakladatelství H&H Vyšehradská, 2008. ISBN 978-80-7319-076-7.

HAZUKOVÁ, Helena. *Příprava na rozhodování ve VV I.* Univerzita Karlova v Praze, 1994.

KITZBERGEROVÁ, Leonora. *Didaktika výtvarné výchovy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-667-3.

KORTHAGEN, Fred, Jos KESSELS, Bob KOSTER, Bram LAGERWERF a Theo WUBBELS. *Jak spojit teorii s praxí: Didaktika realistického vzdělávání učitelů*. Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-221-5.

KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. Vyd. 4. Přeložil Dominik DVOŘÁK, přeložil Milan KOLDINSKÝ. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0052-9.

MAŇÁK, Josef. *Stručný nástin metodiky tvořivé práce ve škole*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-002-6.

O motivaci dětí rozhoduje smysluplnost vyučování a možnost spolupráce se spolužáky. *EDUin: Informační centrum o vzdělávání* [online]. 2016, 23.9.2016 [cit.

2018-02-16]. Dostupné z: <http://www.eduin.cz/clanky/o-motivaci-deti-rozhoduje-smysluplnost-vyucovani-a-moznost-spoluprace-se-spoluzaky/>

PASTOROVÁ, Markéta. Pojetí Výtvarné výchovy v rámci vzdělávací oblasti Umění a kultura. *Metodický portál RVP* [online]. 2004 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/43/POJETI-VYTVARNE-VYCHOVY-V-RAMCI-VZDELAVACI-OBLASTI-UMENI-A-KULTURA.html/>

Pedagogická orientace: Obory ve škole a jejich enkulturační funkce [online]. 2009, 2009(2) [cit. 2018-01-12]. ISSN 1805-9511.

PODLIPSKÝ, Rudolf, VANČÁT, Jaroslav, UHL SKŘIVANOVÁ, Věra, ZIKMUNDOVÁ, Vladimíra & kol. *Tvořivost ve výtvarné výchově a její účinky na všeobecné vzdělávání*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. 2017. 266 s. ISBN 978-80-261-0728-6.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2013. 142 s. [cit. 2017-05-10]. Dostupné z WWW:<http://www.nuv.cz/file/433_1_1/>

Rámcový vzdělávací program a výtvarná výchova Symposium ČS INSEA Plzeň, 16.-18. září 2004 [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2006 [cit. 2018-03-17]. ISBN 80-7043-504-6. Dostupné z: <http://www.eduart.cz/casopis/images/data/pdf/Plzen2004SbornikDef.pdf>

ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. 2vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2003. ISBN 80-7290-129-X

Sociální práce: Výzkumníkovo desatero etického chování [online]. 2011, 2011(1) [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=2&clanek=379>

SLAVÍK, Jan. *Hodnocení v současné škole: východiska a nové metody pro praxi*. Praha: Portál, 1999. *Pedagogická praxe (Portál)*. ISBN 80-7178-262-9.

SLAVÍK, Jan. *Kapitoly z výtvarné výchovy I*. Pražské centrum vzdělávání pedagogických pracovníků Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty UK v Praze, 1993.

SLAVÍK, Jan. *Od výrazu k dialogu ve výchově: artefiletika*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-437-3.

STADLEROVÁ, Hana. *Rozvoj psychodidaktických dovedností v přípravném vzdělávání učitelů primární školy prostřednictvím výtvarných disciplín* [online]. Brno, 2008 [cit. 2018-01-12]. Dostupné z: is.muni.cz/th/26587/pdf_d/. Disertační. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

STUHLÍKOVÁ, Iva a Tomáš JANÍK. *Oborové didaktiky: vývoj-stav-prspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7884-0.

ŠOBÁŇOVÁ ET AL., Petra. *Současný stav a perspektivy výtvarné výchovy: Reflexe kurikulárních dokumentů pro všeobecné vzdělávání*. Olomouc: Vydala Česká sekce INSEA, 2016. ISBN 978-80-904268-1-8.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. Učitelé výtvarné výchovy a jejich znalosti kurikula. In: JANÍK, Tomáš, Petr KNECHT a Simona ŠEBESTOVÁ. *Směšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2011 [cit. 2018-03-18]. DOI: 10.5817/PdF.P210-CAPV-2012-67. ISBN 978-80-210-5553-7. Dostupné z:

<http://www.ped.muni.cz/capv2011/sbornikprispveku/sobanova.pdf>

Štátny pedagogický ústav: *Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky* [online]. 2017 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: <http://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-1.stupen-zs/>

ŠTĚPÁNKOVÁ, Kateřina. 2013. Jak „zabít“ tvořivost ve výtvarné výchově. *Kultura, umění a výchova*, 1(1) [cit. 2013-10-03]. ISSN 2336-1824. Dostupné z:

http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=3&clanek=21

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ A KOL. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TURZOVÁ, Magdalena. Dialog s uměním a o umění. *Kultura, umění a výchova* [online]. 2014, 2(2) [cit. 2018-02-22]. ISSN 2336-1824. Dostupné z: http://kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=7&clanek=40

UHL SKŘIVANOVÁ, Věra. *Pedagogika umění/umění Pedagogiky aneb inovativní, interkulturní a interdisciplinární přístupy k edukaci*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2013. ISBN 978-80-7414-582-7.

VANČÁT, Jaroslav. *Poznávací a komunikační obsah výtvarné výchovy v kurikulárních dokumentech*. Praha: Sdružení MAC, spol., 2003. ISBN 978-80-7290-667-3.

Seznam příloh

Příloha č. 1 Cílové zaměření výtvarné výchovy (dle RVP ZV)

Příloha č. 2 Vzdělávací obsah výtvarné výchovy

Příloha č. 3 Školní vzdělávací program

Příloha č. 4 Školní vzdělávací program

Příloha č. 5 Školní vzdělávací program

Příloha č. 6 Časový tematický plán

Příloha č. 7 Tematický plán – výtvarná výchova 3. tř.

Příloha č. 8 Tematický plán – výtvarná výchova 5. tř.

Příloha č. 9 Příprava na hodinu – vyučující Jana

Příloha č. 10 Příprava na hodinu – vyučující Lenka

Příloha č. 11 Příprava na hodinu – vyučující Michaela

Příloha č. 12 Reflektivní dotazník (ukázka vyplněného dotazníku po skončení výuky)

Příloha č. 13 Dotazníkové šetření pro vyučující VV

Přílohy

Příloha č. 1

Cílové zaměření výtvarné výchovy (dle RVP ZV)

Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k:

- pochopení umění jako specifického způsobu poznání a k užívání jazyka umění jako svébytného prostředku komunikace
- chápání umění a kultury v jejich vzájemné provázanosti jako neoddělitelné součásti lidské existence; k učení se prostřednictvím vlastní tvorby opírající se o subjektivně jedinečné vnímání, cítění, prožívání a představy; k rozvíjení tvůrčího potenciálu, kultivování projevů a potřeb a k utváření hierarchie hodnot
- spoluvytváření vstřícné a podnětné atmosféry pro tvorbu, pochopení a poznání uměleckých hodnot v širších sociálních a kulturních souvislostech, k tolerantnímu přístupu k různorodým kulturním hodnotám současnosti a minulosti i kulturním projevům a potřebám různorodých skupin, národů a národností
- uvědomování si sebe samého jako svobodného jedince; k tvořivému přístupu ke světu, k možnosti aktivního překonávání životních stereotypů a k obohacování emocionálního života
- zaujímání osobní účasti v procesu tvorby a k chápání procesu tvorby jako způsobu nalézání a vyjadřování osobních prožitků i postojů k jevům a vztahům v mnohotvárném světě

Příloha č. 2

Vzdělávací obsah výtvarné výchovy

Vzdělávací obsah výtvarné výchovy vymezuje RVP ZV (2016, s. 87-88)

1. stupeň

Očekávané výstupy – 1. období

žák

VV-3-1-01 rozpoznává a pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, barvy, objekty); porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ

VV-3-1-02 v tvorbě projevuje své vlastní životní zkušenosti; uplatňuje při tom v plošném i prostorovém uspořádání linie, tvary, objemy, barvy, objekty a další prvky a jejich kombinace

VV-3-1-03 vyjadřuje rozdíly při vnímání události různými smysly a pro jejich vizuálně obrazné vyjádření volí vhodné prostředky

VV-3-1-04 interpretuje podle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření; odlišné interpretace porovnává se svou dosavadní zkušeností

VV-3-1-05 na základě vlastní zkušenosti nalézá a do komunikace zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil

Minimální doporučená úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření:

žák

VV-3-1-01 až VV-5-1-05p zvládá základní dovednosti pro vlastní tvorbu

VV-3-1-01p rozpoznává, pojmenovává a porovnává linie, barvy, tvary, objekty ve výsledcích tvorby vlastní, tvorby ostatních i na příkladech z běžného života (s dopomocí učitele)

VV-3-1-02p, VV-3-1-04p uplatňuje vlastní zkušenosti, prožitky a fantazii při tvůrčích činnostech, je schopen výsledky své činnosti sdělit svým spolužákům

Očekávané výstupy – 2. období

žák

VV-5-1-01 při vlastních tvůrčích činnostech pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření; porovnává je na základě vztahů (světlostní poměry, barevné kontrasty, proporční vztahy a jiné)

VV-5-1-02 užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku: v plošném vyjádření linie a barevné plochy; v objemovém vyjádření modelování a skulpturální postup; v prostorovém vyjádření uspořádání prvků ve vztahu k vlastnímu tělu i jako nezávislý model

VV-5-1-03 při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy

VV-5-1-04 nalézají vhodné prostředky pro vizuálně obrazná vyjádření vzniklá na základě vztahu zrakového vnímání k vnímání dalšími smysly; uplatňuje je v plošné, objemové i prostorové tvorbě

VV-5-1-05 osobitost svého vnímání uplatňuje v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření; pro vyjádření nových i neobvyklých pocitů a prožitků svobodně volí a kombinuje prostředky (včetně prostředků a postupů současného výtvarného umění)

VV-5-1-06 porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace

VV-5-1-07 nalézají a do komunikace v sociálních vztazích zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil

Minimální doporučená úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření:

žák

VV-5-1-01p až VV-5-1-07p uplatňuje základní dovednosti pro vlastní tvorbu, realizuje svůj tvůrčí záměr

VV-5-1-01p, VV-5-1-02p rozlišuje, porovnává, třídí a pojmenovává linie, barvy, tvary, objekty, rozpoznává jejich základní vlastnosti a vztahy (kontrasty – velikost, barevný

kontrast), uplatňuje je podle svých schopností při vlastní tvorbě, při vnímání tvorby ostatních i umělecké produkce i na příkladech z běžného života (s dopomocí učitele)

VV-5-1-03p, VV-5-1-04p při tvorbě vychází ze svých zrakových, hmatových i sluchových vjemů, vlastních prožitků, zkušeností a fantazie

VV-5-1-06p vyjádří (slovně, mimoslovně, graficky) pocit z vnímání tvůrčí činnosti vlastní, ostatních i uměleckého díla

Učivo

ROZVÍJENÍ SMYSLOVÉ CITLIVOSTI

- **prvky vizuálně obrazného vyjádření** – linie, tvary, objemy, světlostní a barevné kvality, textury – jejich jednoduché vztahy (podobnost, kontrast, rytmus), jejich kombinace a proměny v ploše, objemu a prostoru
- **uspořádání objektů do celků** – uspořádání na základě jejich výraznosti, velikosti a vzájemného postavení ve statickém a dynamickém vyjádření
- **reflexe a vztahy zrakového vnímání ke vnímání ostatními smysly** – vizuálně obrazná vyjádření podnětů hmatových, sluchových, pohybových, čichových, chuťových a vyjádření vizuálních podnětů prostředky vnímatelnými ostatními smysly
- **smyslové účinky vizuálně obrazných vyjádření** – umělecká výtvarná tvorba, fotografie, film, tiskoviny, televize, elektronická média, reklama

UPLATŇOVÁNÍ SUBJEKTIVITY

- **prostředky pro vyjádření emocí, pocitů, nálad, fantazie, představ a osobních zkušeností** – manipulace s objekty, pohyb těla a jeho umístění v prostoru, akční tvar malby a kresby
- **typy vizuálně obrazných vyjádření** – jejich rozlišení, výběr a uplatnění – hračky, objekty, ilustrace textů, volná malba, sochařství, plastika, animovaný film, komiks, fotografie, elektronický obraz, reklama
- **přístupy k vizuálně obrazným vyjádřením** – hledisko jejich vnímání (vizuální, haptické, statické, dynamické), hledisko jejich motivace (fantazijní, založené na smyslovém vnímání)

OVĚŘOVÁNÍ KOMUNIKAČNÍCH ÚČINKŮ

- **osobní postoj v komunikaci** – jeho utváření a zdůvodňování; odlišné interpretace vizuálně obrazných vyjádření (samostatně vytvořených a přejatých) v rámci skupin, v nichž se žák pohybuje; jejich porovnávání s vlastní interpretací
- **komunikační obsah vizuálně obrazných vyjádření** – v komunikaci se spolužáky, rodinnými příslušníky a v rámci skupin, v nichž se žák pohybuje (ve škole i mimo školu); vysvětlování výsledků tvorby podle svých schopností a zaměření
- **proměny komunikačního obsahu** – záměry tvorby a proměny obsahu vlastních vizuálně obrazných vyjádření i děl výtvarného umění

Příloha č. 3

Školní vzdělávací program

Předmět: Výtvarná výchova		Ročník : 1. – 3.	
OV z RVP ZV	Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata
- rozpoznává a pojmenovává prvky vizuálně obrazového vyjádření (dále VOV) (linie, tvary, objemy, barvy, objekty); porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušenosti, vjemů, zážitků a představ VV-3-1-01	- rozeznává a pojmenovává barvy a jejich odstíny v základní škále, kterou má k dispozici - rozezná základní plošné a prostorové tvary, dovede je pojmenovat - použije základní plošné a prostorové tvary ve své práci haptické, statické, dynamické - prvky VOV (linie, tvar, povrch, objem, objekt) rozpozná, pojmenovává, porovnává a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ	Barvy kolem nás. Náš svět a barvy. Odstíny barev. Barvy věci, přírody, zvířat, pocitů. Míchání barev. Linie, plochy, tvary – kolem nás, v ilustracích, v architektuře, v sochách a obrazech Sběr a instalace různých materiálů a přírodnin.	OSV 1 OSV 2 OSV 5 MV 2 MV 5 MV 7 EV 2
- v tvorbě projevuje své vlastní zkušenosti; uplatňuje přitom v plošném a prostorovém uspořádání linie, tvary, objemy, barvy, objekty a další prvky a jejich kombinace VV-3-1-02	- vyjadřuje vlastní zkušenost prožitku reálného světa - uplatňuje v plošném a prostorovém uspořádání linie, tvary, objemy, barvy, objekty a další prvky a jejich kombinace	Kresba, malba, modelování specifick ročních období Zážitky z života Hračka, knížka, postavy a postavičky Roční období Denní doby Nálady a pocity Hodnocení a obhajoba své práce a druhých Instalace společných prací Animované filmy, ilustrace, loutkové a maňáskové divadlo	MKV 1 MKV 2 MKV 5 EGS 1
- vyjadřuje rozdíly při vnímání událostí různými smysly a pro jejich vizuálně obrazové vyjádření volí vhodné prostředky VV-3-1-03	- aplikuje ve svém vizuálně obrazovém vyjádření smyslový prožitek z vnímání svého okolí - registruje změny v přírodě, změny nálad, změny barev a využívá je ve vizuálně obrazovém vyjádření		
- interpretuje podle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření, odlišné interpretace porovnává se svoji dosavadní zkušeností VV-3-1-04	- interpretuje podle svých schopností různá VOV - vysvětlí slovně své vizuálně obrazové vyjádření a naslouchá vysvětlení druhých - určí a uvede příklad ilustrace, výtvarného díla, filmu, hračky a počítačové hry určené dětem		
- na základě vlastní zkušenosti nalézá a do komunikace zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil VV-3-1-05	- nalézá obsah VOV, která samostatně vytvořil, vybral či upravil - do komunikace zapojuje obsah VOV, které samostatně vytvořil, vybral či upravil na základě vlastní zkušenosti		

Minimální doporučená úroveň pro úpravu očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření:

VV-3-1-01-05p zvládá základní dovednosti pro vlastní tvorbu
 VV-3-1-01p rozpoznává, pojmenovává a porovnává linie, barvy, tvary, objekty ve výsledcích tvorby vlastní, tvorby ostatních i na příkladech z běžného života (s dopomocí učitele)
 VV-3-1-02p, VV-3-1-04p uplatňuje vlastní zkušenosti, prožitky a fantazii při tvůrčích činnostech, je schopen výsledky své činnosti sdělit svým spolužákům

Školní vzdělávací program

Výtvarná výchova 3. ročník – osnovy

KONKRETIZOVANÝ VÝSTUP Žák:	KONKRETIZOVANÉ UČIVO	PRŮŘEZOVÁ TÉMATA	MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY, PŘESAHY, POZN., ROZŠIŘUJÍCÍ UČIVO
<ul style="list-style-type: none"> - dodržuje pravidla bezpečnosti při práci - udrží si pořádek na svém místě - vyjadřuje rozdíly při vnímání událostí různými smysly a pro jejich vyjádření volí vhodné prostředky - zvládá základy dalších technik – např. kašírování 	Modelování. Kašírování. Míchání barev.	Osobnostní a sociální výchova Psychohygiena – uvolnění, relaxace Seberegulace a sebeorganizace	Všechna témata v prvouce a pracovních činnostech v tomto období jsou vhodná k propojování s VV podle námětů učitele.
<ul style="list-style-type: none"> - ovládá základní technické dovednosti, užívá důležité pojmy, týkající se výtvarné formy, materiálů a technik např. kolorovaná kresba, lineární kresba a její 	<ul style="list-style-type: none"> - Zimní sporty (vytrhávání postavy z papíru, koláž, skládání). Přírodnina, surovina, výrobek (skupinová práce, 	Osobnostní a sociální výchova Kreativita a tvořivost v mezilidských vztazích	Prv-Vesmír Čtenářská gramotnost porozumění čteného textu

<p>různý charakter, malba, prostorové vyjádření, apod.</p> <p>- spolupracuje a podílí se na společném díle</p>	<p>kombinace materiálů a technik).</p> <p>- Vesmír, Sluneční soustava.</p>		
<p>- poznává rozdíly mezi jednotlivými díly různých malířů, zná významné české malíře,</p> <p>- vytváří si vztah k umění</p> <p>- interpretuje podle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření, odlišné interpretace porovnává se svojí dosavadní zkušeností</p> <p>- využívá přírodní materiály k vyjádření skutečnosti</p>	<p>- Jarní květiny – sběr, pozorování, lisování, kresba.</p> <p>- Přírodní materiál – vyhledávání, třídění, frotáž, otisk, práce doplněná získaným materiálem.</p> <p>- Zdravý jídelníček – koláž, vystříhané obrázky z časopisů, letáků apod.</p>	<p>Osobnostní a sociální výchova</p> <p>Mezilidské vztahy, empatie a pohled na svět</p> <p>očima druhého</p> <p>Environmentální výchova</p> <p>Ekosystémy a základní podmínky života</p>	<p>Čtenářská gramotnost</p> <p>porozumění čteného textu, práce s textem, přemýšlení o něm za účelem plnění zadaných úkolů</p>
<p>- vytváří výtvarná díla na základě pozorování věcí, předmětů, vlastní zkušenosti.</p> <p>- v tvorbě projevuje své vlastní</p>	<p>- Chování v přírodě</p> <p>- Tvorba vlastních značek – piktogramy</p> <p>- Léto</p> <p>- Louka, les,</p>	<p>Osobnostní a sociální výchova</p> <p>Rozvoj schopností poznávání</p> <p>Environmentální výchova</p>	<p>Prv-léto</p> <p>Čtenářská gramotnost</p> <p>porozumění čteného textu, práce s textem, přemýšlení o něm</p>

<p>životní zkušenosti,</p> <p>- uplatňuje v plošném i prostorovém uspořádání linie, tvary, objemy, barvy</p> <p>- využívá různých materiálů</p> <p>- spolupracuje a podílí se na společném díle</p>	<p>rybník.</p> <p>- Skupinová práce, pozorování, sebehodnocení.</p>	<p>Ekosystémy a základní podmínky života</p>	<p>za účelem plnění zadaných úkolů</p>
---	---	--	--

Nástroje a pomůcky:

- barvy (vodové, temperové, prstové, na textil, na sklo, aj.)
- křídly
- pastely
- pastelky, voskovky
- tužky, tuše
- přírodní materiály
- nejrůznější druhy a formáty papíru
- textil, kůže
- interaktivní tabule

Školní vzdělávací program

Výtvarná výchova 5. ročník – osnovy

KONKRETIZOVANÝ VÝSTUP Žák:	KONKRETIZOVANÉ UČIVO	PRŮŘEZOVÁ TÉMATA	MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY, PŘESAHY, POZN., ROZŠIŘUJÍCÍ UČIVO
<ul style="list-style-type: none"> - uplatňuje osobitost svého vnímání v přístupu k realitě, k vlastní tvorbě a interpretaci - vizuálně obrazného vyjádření - vyjadřuje nové i neobvyklé pocity a prožitky 	<ul style="list-style-type: none"> - Výtvarné vyjádření věcí. - Pozorování barev. - Hmatové vnímání tvarů. - Vyjádření základních tvarových znaků. - Řešení barevných vztahů zobrazeného předmětu a prostředí. 	<p>Osobnostní a sociální výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sebepoznání a sebepojetí 	<p>Čj - vypravování</p> <p>Čtenářská gramotnost</p> <p>porozumění čteného textu, práce s textem</p>

<p>- využívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku, v plošném vyjádření linie a barevné plochy, v objemovém vyjadřování modelování</p> <p>- Při tvorbě se vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností</p>	<p>- Odlišování výtvorů přírody od lidských výtvorů, žáci se učí zaujímat své vlastní estetické postoje.</p> <p>- Sochařství a příroda – pozorování soch v okolí.</p> <p>- Zobrazování lidské postavy v pohybu.</p> <p>- Řešení úkolů dekorativního charakteru v ploše, řazení prvků v tvarové i barevné kompozici, symetrická i asymetrická řešení.</p>	<p>Osobnostní a sociální výchova</p> <p>- Mezilidské vztahy, empatie a pohled na svět očima druhého</p> <p>- Kreativita a tvořivost v mezilidských vztazích</p>	<p>Čtenářská gramotnost</p> <p>žák dokáže vystihnout hlavní myšlenku textu, vysvětlit jeho účel, vyhledává v textu požadovanou informaci,</p>
<p>- nalézá a do komunikace v sociálních vztazích zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil</p>	<p>- Pozorování estetické úrovně předmětů denní potřeby, vlastní návrhy a modely.</p> <p>- Pozorování výtvarné úpravy dětských knih a učebnic, rozlišování kreseb významných ilustrátorů dětských</p>	<p>Osobnostní a sociální výchova</p> <p>- Seberegulace a sebeorganizace</p> <p>- Psychohygienu – uvolnění, relaxace</p>	<p>Čj-popis</p> <p>Čtenářská gramotnost</p> <p>přemýšlení o textu za účelem plnění zadaných úkolů</p>

	<p>knih, výstava oblíbených ilustrátorů.</p> <p>- Rozmanitost přírody – půda a život v ní, drahokamy, krápníkové útvary.</p>		
<p>- Žák komponuje obrazy přírodních prvků ve výtvarném díle, tvoří vlastní díla pod dojmem z děl světových mistrů</p>	<p>- Proměny a projevy energie v přírodě – zobrazení bouře, mlhy, blesků, mraků, sopek.</p> <p>- Vyhledávání zajímavých prvků architektury ve svém prostředí a okolí školy.</p> <p>- Poznávání různých způsobů malířského vyjadřování – figura, portrét, krajina, zátiší na příkladech konkrétních výtvarných děl.</p> <p>- Vztah k životnímu prostředí.</p>	<p>Osobnostní a sociální výchova</p> <p>- Mezilidské vztahy, empatie a pohled na svět</p> <p>očima druhého</p> <p>- Kreativita a tvořivost v mezilidských vztazích</p> <p>- Seberegulace a sebeorganizace</p> <p>- Psychohygiena – uvolnění, relaxace</p>	<p>Čtenářská gramotnost</p> <p>porozumění čteného textu, práce s textem, přemýšlení o něm za účelem plnění zadaných úkolů, žák dokáže vystihnout hlavní myšlenku textu, vysvětlit jeho účel, vyhledává v textu požadovanou informaci</p>

Nástroje a pomůcky:

- barvy (vodové, temperové, prstové, na textil, na sklo, aj.)
- voskové a suché pastely
- pastelky, voskovky
- tužky, tuše
- přírodní materiály
- nejrůznější druhy a formáty papíru
- textil, kůže
- interaktivní tabule

Příloha č. 6

Časový tematický plán

Časový tematický plán na školní rok 2016/2017

Vyučující :

Počet hodin týdně : 1

Předmět: Výtvarná výchova

Ročník : 3.

Školní výstupy	Učivo	PT
- rozeznává a pojmenuje barvy a jejich odstíny v základní škále, kterou má k dispozici/	Barvy kolem nás.	OSV 1
- rozezná základní plošné a prostorové tvary, dovede je pojmenovat/	• Náš svět a barvy.	OSV 2
- použije základní plošné a prostorové tvary ve své práci haptické/statické, dynamické	Odstíny barev.	OSV 5
• prvky VOV (linie, tvar, povrch, objem, objekt) rozpozná, pojmenovává, porovnává a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ	Barvy věcí, přírody, zvířat, pocitů. Míchání barev.	MV 2
- vyjadřuje vlastní zkušenost prožitku reálného světa/	• Linie, plochy, tvary – kolem nás, v ilustracích, v architektuře, v sochách a obrazech	MV 5 MV 7
• uplatňuje v plošném a prostorovém uspořádání linie, tvary, objemy, barvy, objekty a další prvky a jejich kombinace	• Sběr a instalace různých materiálů a přírodnin.	EV 2
- aplikuje ve svém vizuálně obrazovém vyjádření smyslový prožitek z vnímání svého okolí	• Kresba, malba, modelování specifick ročních období	MKV 1 MKV 2
• registruje změny v přírodě/změny nálad, změny barev a využívá je ve vizuálně obrazovém vyjádření	Zážitky z života Hračka, knížka, postavy a postavičky	MKV 5
- interpretuje podle svých schopností různá VOV/	• Roční období	EGS 1
- vysvětlí slovně své vizuálně obrazové vyjádření a naslouchá vysvětlení druhých/	Denní doby	
- určí a uvede příklad ilustrace/výtvarného díla, filmu/hračky/a počítačové hry určené dětem/	Nálady a pocity Hodnocení a obhajoba své práce a druhých Instalace společných prací Animované filmy, ilustrace, loutkové a maňáskové divadlo	
- nalézá obsah VOV, která samostatně vytvořil, vybral či upravil/		
• do komunikace zapojuje obsah VOV, které samostatně vytvořil, vybral či upravil na základě vlastní zkušenosti/		

Příloha č. 7

Tematický plán – výtvarná výchova 3. tř.

šk. rok 2016/2017

MĚSÍC	1. TÝDEN	2. TÝDEN	3. TÝDEN	4. TÝDEN	5. TÝDEN
září	1. Hodina nebyla	2. Přírodnina	3. Míchání barev	4. Míchání barev	5. Přírodní materiál – vyhledávání, třídění, frotáž
říjen	6. Přírodní materiál - otisk	7. Chování v přírodě (ŠvP)	8. Přírodní materiál - otisk	9. Podzimní prázdniny	
listopad	10. Zdravý jídelníček – koláž, vystříhané obrázky z časopisů, letáků apod	11. Přírodní materiál – práce doplněná získaným materiálem	12. Státní svátek a ředitelské volno	13. Skupinová práce, pozorování, sebehodnocení	
prosinec	14. Chování v přírodě	15. Chování v přírodě	16. Kašírování	17. Míchání barev	18. Vánoční prázdniny
leden	19. Zimní sporty (vytrhávání postavy z papíru, koláž, skládání)	20. Tvorba vlastní ch značek - piktogramy	21. Modelování	22. Vesmír, Sluneční soustava	

únor	23. Přírodnina, surovina, výrobek (skupinová práce, kombinace materiálů a technik)	24. Zimní sporty (vytrhávání postavy z papíru, koláž, skládání)	25. Jarní prázdniny	26. Míchání barev	
březen	27. Jarní květiny – pozorování, kresba	28. Jarní květiny – sběr, lisování	29. Jarní květiny	30. Skupinová práce, pozorování, sebehodnocení	31. Míchání barev
duben	32. Skupinová práce, pozorování, sebehodnocení	33. Velikonoční prázdniny	34. Louka	35. Les	
květen	36. Přírodní materiál – práce doplněná získaným materiálem	37. Rybník	38. Přírodní materiál – vyhledávání, třídění, otisk	39. Chování v přírodě	
červen	40. Přírodní materiál - otisk	41. Míchání barev	42. Léto	43. Léto	44. Chování v přírodě

Tematický plán – výtvarná výchova 5. tř.

Šk. rok 2016/2017

Měsíc	Konkretizované učivo	Pomůcky
		Příklady námětů
Září	<ul style="list-style-type: none"> - Vyjádření základních tvarových znaků - Pozorování barev - Řešení úkolů dekorativního charakteru v ploše, řazení prvků v tvarové i barevné kompozici, symetrická i asymetrická řešení 	<ul style="list-style-type: none"> - písmo - barvy přírody - neživá příroda, frotáž - mozaiky - barevný pauzovací papír
Říjen	<ul style="list-style-type: none"> - Poznávání způsobů malířského vyjadřování na příkladech konkrétních výtvarných děl – figura -Rozmanitost přírody – půda a život v ní, drahokamy, krápníkové útvary 	<ul style="list-style-type: none"> - Michelangelo Buonarotti, Donatello, Olbram Zoubek ... - kresba
Listopad	<ul style="list-style-type: none"> - Výtvarné vyjádření věcí - Proměny a projevy energie v přírodě – zobrazení bouře, mlhy, mraků, sopek 	<ul style="list-style-type: none"> - model předmětu - ukázka z knihy Robinson Crusoe
Prosinec	<ul style="list-style-type: none"> - Poznávání způsobů malířského vyjadřování na příkladech konkrétních výtvarných děl – portrét - Výtvarné vyjádření věcí 	<ul style="list-style-type: none"> - Vincent van Gogh, E. Munch, M. Chagall - Vánoce, dárky
Leden	<ul style="list-style-type: none"> - Řešení barevných vztahů zobrazeného předmětu a prostředí - Zobrazování lidské postavy v pohybu 	<ul style="list-style-type: none"> - tempera, kontrast - vytrhávání částí těla, skládání

Únor	<ul style="list-style-type: none"> - Poznávání způsobů malířského vyjadřování na příkladech konkrétních výtvarných děl – krajina - Pozorování estetické úrovně předmětů denní potřeby, vlastní návrhy a modely - Hmatové vnímání tvarů 	<ul style="list-style-type: none"> - impresionismus A. Slaviček, C. Monet - předměty denní potřeby
Březen	<ul style="list-style-type: none"> - Pozorování estetické úrovně dětských knih a učebnic, rozlišování kreseb významných ilustrátorů dětských knih, výstava oblíbených ilustrátorů 	<ul style="list-style-type: none"> - dětské knihy
Duben	<ul style="list-style-type: none"> - Poznávání způsobů malířského vyjadřování na příkladech konkrétních výtvarných děl – zátiší - Vyhledávání zajímavých prvků architektury ve svém prostředí a okolí školy 	<ul style="list-style-type: none"> - Gogh, Gauguin - fotografování
Květen	<ul style="list-style-type: none"> - Odlišování výtvorů přírody od lidských výtvorů, zaujímání vlastních estetických postojů - Sochařství a příroda – pozorování soch v okolí 	<ul style="list-style-type: none"> - diskuze nad fotografiemi, pozorování
Červen	<ul style="list-style-type: none"> - Sochařství a příroda – pozorování soch v okolí - Vztah k životnímu prostředí 	<ul style="list-style-type: none"> - V. Levý - Liběchov - práce s hlinou - koláž

Příloha č. 9

Příprava na hodinu – vyučující Jana

Předsevzetí

Cíl ze školního výstupu: Do komunikace zapojuje obsah vizuálně obrazového vyjádření, které samostatně vytvořil, vybral či upravil na základě vlastní zkušenosti

Mezipředmětové vztahy: etická výchova, český jazyk - sloh

Motivace: Co je předsevzetí do nového roku?

Postup:

- Napsání svého vlastního předsevzetí a jeho vložení do společné, uzavřené krabičky, která se otevře až za rok a v rámci etické výchovy se bude dál s tématem pracovat.
- Inkoustové obrázky = co nás čeká v novém roce?
 - navlhčíme čtvrtky ve formátu čtverce
 - nanese kapky inkoustu štětcem na vlhkou čtvrtku
 - kapky rozfoukáme, rozkýváme čtvrtku...snažíme se o rozbití kapky do prostoru čtvrtky
 - opět čtvrtkou projedeme pod proudem vody
 - úklid pomůcek
 - čtvrtku necháme zaschnout

Čtení z obrázků – v kruhu povídání, co vidí (co se „stane“) v novém roce dle fantazie

Hodnocení: Sebehodnocení přístupu k práci, pocitu z výsledného obrázku.

Příloha č. 10

Příprava na hodinu – vyučující Lenka

Míchání barev – téma Čekání na jaro

Úvod hodiny – těšíme se na jaro, diskuze proč (sluníčko, energie, vše rozkvétá, vzniká nový život).

Slunce jako zdroj tepla – které barvy na nás působí jako slunce a které v nás vyvolávají chlad.(teplé a studené barvy).

Kdo nebo co nás může zahřát, jak se zahřívají zvířátka, která emoce nás zahřeje – dovézt rozhovor až k pohlazení od rodičů nebo prarodičů.

Na čtvrtku si rozkreslíme síť s velkými oky (cca 3x3 cm). Přes síť obkreslíme vlastní ruku. Ruka přináší teplo. Síť uvnitř ruky budeme vybarvovat různými odstíny teplých barev. Síť okolo ruky je zima za oknem, použijeme tedy odstíny barev studených.

Závěr: pro mě - více hlídat práci s tmavými barvami, možná lepší zpočátku jen zesvětlovat, děti ještě špatně odhadují použití barvy.

Příloha č. 11

Příprava na hodinu – vyučující Michaela

Datum: 2.3. 2017

Třída: 5.

Učivo dle ŠVP: Pozorování estetické úrovně předmětů denní potřeby

Cíl: Žák pojmenovává a porovnává tvary, objekty na základě vlastní zkušenosti

Ve výtvarném vyjádření užívá a kombinuje linie, tvary

Při tvorbě vychází ze svých zrakových, hmatových, sluchových vjemů, zkušeností a fantazie

Komunikuje se spolužáky o estetické úrovni předmětů, navrhuje vlastní

Pomůcky: předmět denní potřeby, uhel, pastelky, tužky

Motivace:

1. Vyjádření potřeby mého předmětu – dopis, vyznání
2. Poznávání předmětů hmatem, sluchem
3. Rozhovor: Jak předměty vznikají. Návrhy, design

Výtvarné úkoly:

1. Frotáž předmětu, pozorování struktury povrchu, tvaru
2. Pozorování a kresba předmětu tak, aby byl pro mě krásnější, zajímavější, ale stále plnil svoji funkci
3. Kresba předmětu po zásadní změně (velikost, materiál, zakřivení...), předmět již neplní původní funkci, ale jedná se o vynález

Reflexe a hodnocení:

Otázky:

1. Co jsme poznali z frotáže předmětu?
2. Čím jsi předmět zkrášlil? Jaký předmět byste si vybrali? Proč?
3. K čemu slouží nové předměty? Měly by uplatnění v našem životě?

Příloha č. 12

Reflexivní dotazník (ukázka vyplněného dotazníku po skončení výuky)

1. Jaké učivo bylo náplní hodiny?

Míchání barev

2. Z čeho čerpáte a vycházíte?(průřezová témata, mezipředmětové vztahy, zkušenosti žáků, vlastní představy, pozorování, ukázky, rozhovory...)

ŠVP a tematický plán, přednáška na VŠ, mezipředm.vztah – PRV – jaro (oteplování)

3. Jestliže chcete cílů dosáhnout, je nutné, aby žák

- pracoval podle stanoveného postupu
- *měl zkušenosti s prostředky pro zobrazení*
- nacházel vlastní řešení
- *znal rozdíl mezi kresbou (linie, bod, čára) a malbou (plocha, skvrna)*

5. Jakými výtvarnými technikami, médii probíhalo vizuální vyjádření žáků?

(kresba, malba, grafika, modelování, kombinace technik, materiálů, tvarů, barev, video, fotografie ...)

Malba – kontrast a míchání barev

6. Jedná se o tvorbu

- *plošnou*
- prostorovou
- akční

7. Práce probíhala

- *individuálně*
- skupinově
- celá třída se podílela na společném díle

8. Jak si žáci poradili s výtvarným úkolem, problémem?

- Vycházeli ze svých zkušeností

- Vzájemně si pomáhali, komunikovali při tvorbě
- Navrhovali svá řešení, postupy
- ***Učitelka dětem vysvětlovala, radila, pomáhala,***
- ***Ztmavování a zesvětlování barev bylo nutné vysvětlit a práci s barvou korigovat***

9. Výsledné práce

- jsou si podobné
- jsou odlišné z důvodu různé úrovně výtvarných schopností žáků
- jsou odlišné z důvodu tvořivého přístupu žáka

10. Žáci v reflexi

- sdělovali, co se naučili
- ***oceňovali svoji práci***
- argumentovali, vysvětlovali postupy
- ***zjistili, že je třeba trpělivosti a pečlivosti, nezávisle na sobě učitelce na konci hodiny tento poznatek sdělovali***

11. Jakým způsobem probíhalo hodnocení?

- učitel hodnotil žáky pomocí kritérií. Jakých?
- žák představil svoji práci
- žák spolužáky
- ***sebehodnocení – sami posuzovali, jak se míchání barev dařilo, zda výsledný odstín byl odpovídající jejich představám***

12. Co důležitého přinesla dnešní výuka pro život?

Nedat na první dojem – co vypadá jednoduše, jednoduché být nemusí a naopak.

Příloha č. 13

Dotazníkové šetření pro vyučující VV

Aprobace:

Délka praxe:

1. O čem je VV? Co chcete žáky naučit, co předat?
2. Jaké postavení má výtvarná výchova ve vzdělávacím procesu?
3. Jak se vám pracuje s vaším školním vzdělávacím plánem pro VV?
4. Tvoříte si tematické plány na celý rok? Jak?
5. Odkud čerpáte náměty do hodin?
6. Dostávají žáci návod, jak postupovat při práci? Vedete je? Necháváte je rozhodovat o postupu?
7. Provádíte po každé hodině reflexi? Kolik času jí věnujete?
8. Jak hodnotíte ve VV?
9. Jak práce prezentujete? Pracujete s žákovskými portfolii? Jak?
(výstavy, nástěnky, ukládání, popis, poznámky k úkolu)